

Vinczeffy László: *Homokszinű táj*

Lapszámunk 4–10., 12., 15–17. oldalait a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem tulajdonát képező Kántor Lajos-hagyaték darabjaival illusztráltuk.

DEMETER ZSUZSA

Szomjat adó eső

Elmossa az eső emlékeim. Szürke, folyamatos eső ez, nem sárga, nincs benne lágyság. Hideg, konok eső. Soha véget nem érő. Erdélyi tájon ritkán esik ilyen. Beteríti mindazt, amit valaha Sigmond István regényeiről, novelláiról tudni véltem, ellepi, beborítja, elsodorja. Pedig tudnom kellene, Sigmond regényeiben épp hogy nem esik. „Szárzság van, pokoli, olyan, hogy egy korsó vízért az ember eladná a gyermekét.” Kegyetlen és önmagunkból kivetkőztető szárzság. Megpróbálok újraolvasni. Nem megy. Túl gyáva vagyok hozzá. Türelmetlen. Az ember bizonyos kor után nem változik, mondják. Néha magam is ezt hiszem, irodalmi ízlés tekintetében azonban már nem vagyok olyan biztos e kijelentés igazában.

Szóval az eső – gondolkodom, mért ez ugrik be elsőnek, ha Sigmond regényeit próbálok felidézni. Hangulatfoszlányokból felépíteni régebbi olvasmányélményeimet. Bizarrr figurák járják kegyetlen haláltáncukat. Az égből

szürke. Átkot hozó. A szárzság valahonnan belülről fakad, kút vize mellett szomjan hal ember és Isten egyaránt. Az utóbbi talán nem, hiszen nincs is, vagy csak a keresés által, miatt tételeződik létezése. Résztvetlen és embert próbálóan kegyetlen vidék ez, végtelenül keserű, kiábrándult, apokaliptikus. Magányosnak nem mondanám, hiszen a magány alapvetően jó. Megtört teremtmények állandó bolyongása egy díszlettel, kopár senkiföldjén. Ennek a földnek nincs múltja, jelene, jövője végképp. Időn túli időben, a megváltás ígérete nélkül élni, erre itéli Sigmond teremtett földjének lakóit. Nem csoda, ha rég leszámolt már mindenki az illúziókkal. A bűnökkel, azokkal nem, azok akkor is vannak, ha nincsenek. Örökös bűnhődésre kárhoztatva lenni. Nem lendülnek kezek a magasba, az ég fele mutatva, áldást vagy átkot kérve-szórva. Itt már senki nem akar belehalni egy hexameterbe, senki nem akar költőszó lenni a Miatyánk szövegében. „Szótlan, lilába öltözött lovak” (ez megmarad) szemében nem hogy titok, már semmi sem tükröződik. Pusztulás és kietlenség, amerre a szem ellát.

Sigmond István, aki júliusban lett volna 85 éves, „magával vitte a végtelent és a daltamot”. Nem hagyott rám mást, mint az esőt. Ami szürke, folyamatos, nem sárga, nincs benne lágyság. Szomjan lehet halni benne.

Minden valóságban ugyanoda jutunk

BESZÉLGETÉS
BENE ZOLTÁNNAL

/2

Jánk Károly

EGYEDÜL VALÓSÁG

/4

Gyenge Zsolt

CANNES-I
FESZTIVÁLNAPLÓ 2021/17

Minden valóságban ugyanoda jutunk

Beszélgetés Bene Zoltán íróval

– *Művelődésszervezés, média, andragógia és könyvtár szakot végeztél, amelyek ideálisak az íráshoz. A legkülönbözőbb típusú médiumokhoz kötödsz, legyen szó a tévéről, az online vagy nyomtatott folyóiratokról. Miért van szükséged ezek mellé filozófiai doktorátusra?*

– Könyvtárosként és művelődésszervezőként dolgoztam sokáig, tizenkét évig vezettem az algyői kulturális intézményt, 2017-ben jöttem el. Akkor már dolgoztam a TiszapART TV-nek, majd a Szeged folyóirat főszerkesztője lettem. Ahogy jött a Pannon Tükör és az Irodalmi Jelen fölkérése a szerkesztői posztra, a tévére egyre kevesebb idő jutott, de szerkesztő-gyártásvezetőként még dolgozom ott is. A doktori iskola kapcsán: aki az egyetemi szférában képzelet el magát, annak szüksége van a doktorátusra – én viszont nem ezen a téren tervezem a jövőmet. Egyszerűen érdekelt, azért kezdtem el. Jelenleg doktorjelölt (ahogy az amerikai mondaná: abd, azaz all but dissertation) vagyok, „csak” a disszertációt kellene befejeznem, de két éve kb. hatvan százalékon áll a dolog. Időközben ugyanis elnyertem az MMA hároméves ösztöndíját, s ez idő alatt meg kell írnom egy regényt...

– *Ennyire kizárja egymást a tudományos és a szépirodalmi munka? Nem lehet átkapcsolni a kettő között?*

– Biztosan lehet, én azonban nem tudok. Nem bírok kétfelé koncentrálni, tel-

jesen más figyelmet, hangoltságot igényel a kettő.

– *Az MMA ösztöndíj ideje alatt megírandó regénnyel hogy haladsz? Mi lesz a témája?*

– Lassabban, mint szeretném... A regény maga egyfelől családregény lesz, másfelől történelmi regény, ám egyúttal városregény is, mindazonáltal a bűnügyi, a társadalmi vagy éppen a fejlődésregény eszközei, stílusjegyei is fölbukkanhatnak benne. A könyv cselekménye három idősíkon bonyolódik: a 19., a 20. és a 21. században, jobbra, de nem kizárólag azok első negyedében, leginkább a századok 18. és 22. évei közé eső időszakban. A helyszín oroszánrészben Szeged és környéke, azaz a szegedi nagytáj.

– *Hogyan képzeled el a jövődet?*

– Szegeden – ez az egyetlen olyan város a kérdésedre, amelyet föl tudok vállalni.

– *Legutóbbi regényeid megjelenései azt tükrözik, hogy a pandémia időszaka elég termékeny volt számodra. 2020-ban jelent meg az Isten, ítélet, 2021-ben a Sarki fény és a Mandola története. Ezek „valós időben” születtek, vagy egy hosszabb folyamat termései?*

– Az Isten, ítélet legalább tizenkét (de inkább több) évig íródott, a Sarki fényt pedig 2017-ben fejeztem be, csak mostan-

ra öltött könyvformát. A Mandola történetének egy része azonban valóban a járvány ideje alatt készült, és az Irodalmi Jelen Online-on közzétett is heti folytatásokban.

– *Közös a regényeidben, hogy kizökönted a történelmet. Az Isten, ítéletben, amely a 14. században játszódik, a Károly Róbert ellen merényletet elkövető Zách Felicián helyett egy, a király védelmére kelő figura, Szórád Lőrinc történetét írod meg. Miért van szükség a szépirodalomban megalkotni új történelmi nézőpontokat?*

– A történelem, ahogy én látom, egy nagy antológia, amelyben rengeteg történet szövődik össze. Ezek közül mi a kanonizáltakat ismerjük. Kimaradnak nézőpontok, perspektívák, közelítések, rengeteg az apokrif. A történetírás – ahogy az ókori görögök, vagy éppen Egon Friedell is vallotta – nagyon közel áll a művészethez, a meséléshez. Rengeteg tényezőt nem tudhatunk, például azt, hogy egy kisember vagy egy, a hatalomtól távolabb álló személy hogyan látja az egyes eseményeket, esetleg miként szenved el azokat. Engem leginkább ez az alulnézeti perspektíva érdekel, ám az úgynevezett fősodort sem lehet figyelmen kívül hagyni.

– *A Sarki fény egy ukrónia, amelyben nem robban ki az első világháború, így egyben marad az Osztrák–Magyar Monarchia, és ebből adódóan elkerüli az ország a trianoni határváltozásokat. Miért tartottad fontosnak, hogy egy regény erejéig kiiktasd történelmünkéből ezt a traumát?*

– Az ukrónia a „mi lett volna, ha” kérdésre felel, mindig jelenidejű, ám ennek a jelenidőnek a múltjában valami másképpen történt, mint abban, amit valóságnak ismerünk. A Sarki fényben például nem hal meg Ferenc Ferdinánd, de nem ezért, sokkal inkább a német titkoszolgálat ügyeskedése miatt marad el a háború. A lehetséges világok elméletét nagyon izgalmasnak gondolom – ezért jelenik meg itt és a Mandola történetében is –, eszerint több valóság létezik párhuzamosan, de egyik sem tud a másikról. A (talán) legfontosabb kérdés az, hogy a másik valóságban hova jutunk. Attól tartok, a számos különbség ellenére is nagyon hasonlítana a világháború és Trianon nélküli világ a mostanira. A hatalmi struktúrák, a mindennapi problémák sokban megegyeznének.

– *Tehát traumáink nélkül is hasonló helyzetben lennénk. Ez egyrészt megnyugtató, másrészt kissé leértékeli Trianont.*

– Nem föltétlenül. Véleményem szerint arról érdemes elgondolkodni, hogy Trianon mennyire volt szükségszerű, vagy a megvalósulása csupán egy lehetőség... Sajnos, manapság nem nagyon tudunk párbeszédet folytatni Trianonról, többnyire szélsőségekben gondolkodunk: vagy nem érdekel, vagy mindent ebből

BENE ZOLTÁN

1973-ban született Kecskeméten, Szegeden él. Alap-, közép- és felsőfokú tanulmányait Szegeden végezte. A Szeged várostörténeti és kulturális folyóirat főszerkesztője, a Pannon Tükör és az Irodalmi Jelen prózarovat-vezetője. A Károli Gáspár Református Egyetem óraadó tanára. Tizenhét prózakötete jelent meg, több kötetet szerkesztett, recenziókat, tanulmányokat is ír. Legutóbbi könyvei: Isten, ítélet (Kortárs, 2020), Sarki fény (Orpheusz, 2021), Mandola története (Irodalmi Jelen, 2021).

vezetünk le. Trianon trauma és tragédia, ez szerintem nem vitatható, ugyanakkor nem kizárólag negatív hatásai vannak – és erre Szeged kiváló példa, amely nyert is a békediktátummal: fölértékelődött az országon belül, mi több: egyetemet is „kapott”.

– Az Áramszünet című disztópiád középpontja egy globális technikai leállás, amelyre az elbeszélő 2040-ből tekint vissza. Regényeidnek egyik közös vonása a kapitalizmus, a civilizáció, a globalizáció, a fogyasztói társadalom és a felvilágosodás kritikája. De hogyan néz ki Bene Zoltán utópiája, milyen az ideális államod?

– A reneszánsz után elindult egy olyan átrendeződés, amelynek folyamán leértékelődött a közösség, a család pedig olyan kiküszöbölendő elemmé vált, amelyet a „fejlődés” érdekében le kell bontani. A kapitalizmus és a kommunizmus egyaránt szétfelzárkózta a családot (teszi ezt ma is). A globálissá táguló nyílt, fogyasztói társadalommal pedig, félek, egyfajta poszt-humán faj alakulhat ki, amely (több más meghatározó tulajdonsága mellett) egyáltalán nem közösségi lényekből áll. És ez értelmezésben a homo sapiens „kihálását” jelenti. A homo sapiens közösség nélkül nem homo sapiens – annak tekinteni legalább annyira nonszensz, mint amikor a hierarchiát próbáljuk kiiktatni. Hiszen a legdemokratikusabb szervezet sem működhet alá-fölrendeltség nélkül.

– És nem lehet újraépíteni a közösségeket?

– Attól tartok, nem. Csak egy globális összeomlás után lehetne...

– Úgy látom, apokalipsziszvárásban vagy. És ezután milyen lenne egy ideális világ?

– Félek, hogy ezért lenáciznak, de azért elmondom: egy rendi társadalom. A középkor, amelyet gyakran neveznek sötétnek, szerintem távolról sem volt az. Akadtak természetesen árnyoldalai, mint minden korszaknak, ám a megítélése leginkább a felvilágosodás „negatív marketingje” miatt olyan rossz, amilyen. Az ideális világról szőtt elképzelésem persze utópia, hiszen alapvetően a „jó király” elméletén alapul, az uralkodó réteg felelősségteljes és lelkiismeretes kormányzása az alapfeltétele...

– Nem vagy énrő, azaz nem saját élettapasztalataid köszönnek vissza a regényeidben, hanem más történeteire helyezed a hangsúlyt. Sokat kutatsz, kapcsolódsz a történelemhez, a világot érintő fontos változásokhoz. Nem gond, hogy Bene Zoltán élete kimarad a regényekből?

– Én olvasóként is azt szeretem, amikor munkát kell fektetnem abba, hogy magamévá tegyek egy-egy könyvet. Egy író elsősorban figyel, ahogyan Ottlik Géza mondja: „a létezés szakmában dolgozik”. Temesi Ferenc szerint pedig a memória a legfontosabb munkaeszköze a

prózaíróknak. Amennyiben a megírt történethez van közöm, akkor is eltávolítom/ el kell távolítanom magamtól. Ez a minimum.

– Az érdekes, nemes Rózsasándor ka-landjai című 2016-os betyárpikareszked akár a tizenéves olvasóknak is látványos, szórakoztató kiadvány, amely megkapta az Év Könyve Szeged Díjat. A Mandola története krimiként is olvasható. Hogyan viszonyulsz a könnyed, népszerű műfajokhoz? Van-e különbség a magas irodalom és a szórakoztató műfajok között?

– Azt hiszem, igen. Szerintem a többrétegűség a lényeg. Azt látom problémának, ha egy irodalmi alkotás csak egy „kategóriába” sorolható. Ha nincs benne sok-sok réteg, akkor egyszerűen hiányérzetem van. Gyenge Zoltánnal egyetértve úgy vélem, a világ egyre primitivizálódik. Egydimenziós emberek egydimenziós gondolkodással élnek az életet. A világ többrétegűsége elveszett. Nézzük meg példaként a szimbólumokat! Nincsenek már jelképek, csupán képjelek, amelyek mögött nincs valódi, többrétegű tartalom. Ezzel szemben a mitologikus-szimbolikus világtérkép rendkívül összetett – s én azt gondolom, a prózairodalomnak is annak kell lennie. Ha olvasok egy krimi, amely nem több, mint egy nyomozás története, azt nagy valószínűséggel nem fogom végigolvasni. (Érdekes, hogy filmen ugyanazt szívesen megnézem. Talán mert másfél órát áldozok rá, két-három napot viszont már nem...) Persze, az sem jó, ha untatjuk az olvasót, de sokféleképpen lehet „nem-untatni”... Hosszú évtizedeken keresztül elfelejtette az irodalom a befogadót – el is veszítette az olvasótáborát egy részét.

– A regényeid, szereplőid erőteljesen kötődnek Szegedhez, mint ahogy te is itt képezed el az életedet. Az utóbbi időben azonban egyre többet jelensz meg országos vagy esetleg határon átnyúló irodalmi rendezvényeken. Legutóbb például Kolozsváron voltál. Sikerül kitörni a szegediségből?

– A szegediségből nem szeretnék kitörni soha. Szegedi vagyok, ez meghatározó, számomra fontos tulajdonságom. A szerkesztői munka miatt ugyanakkor az ember sokkal jobban belekerül az irodalomba, mint szerzőként. „Pusztán” szerzőként is lehetséges, de az már részben habitus, részben szerencse, részben egyéb meghatározó momentumok kérdése. Szerkesztőként sok emberrel kerülök kapcsolatba, ismerkedem meg, eszmét cserélek velük, és ebből is adódhat az, amit kitörésként határoztál meg. Amúgy már a indulásomkor viszonylag sok irodalmi rendezvényen voltam jelen, de mindig volt egy kellemetlen érzés bennem... Ezért később kerültem a nyilvánosságba, s bár ma már sokszor szerepelek, még mindig idegenül érzem magam... amolyan bazári majomnak, miközben az irodalom magányos dolog... És velem is sok baj van, persze... Például előre rettegek, amikor író táborban egy héti próza-

műhelyt vezetek. Helyesebben nem ettől rettegek, hiszen az ilyen eseményekre szükség van, hanem attól, ami ezzel együtt jár: nem szeretek elszakadni Szegedtől...

– Ha már a gyökereknél, kötődéseknél tartunk, kiket említenél olyan apafiguralaként, akik meghatározták az írói pályádat és a próza poétikádat?

– Hát, az apámat föltétlenül... Nehéz ez, önkéntelenül is ki fogok hagyni sokakat. Kamaszkorom meghatározó élménye volt Ottlik Géza, aki mai napig fontos. Rajta keresztül könnyen eljutottam Örleyhez, Mátyáshoz vagy éppen Gionhoz (a *Latroknak is játszott* szerintem a magyar próza egyik csúcsa). Temesi Ferivel meg egyfajta mester és tanítvány viszony alakult ki közöttünk, ami életem és „pályám” egyik leginkább meghatározó élménye. De Szakonyi Károly néhány műve és a habitusa is nagy hatással volt rám, Spiró *Fogságát* két évente újraolvastam, Szilágyi Istvánt és Bodor Ádámot is nagyon sokra tartom, folyvást olvasom. A történelmi érdeklődésemet Mika Waltari erősítette föl, de Umberto Ecót is kedvelem, Orhan Pamuk, Lawrence Norfolk és Maria Vargas Llosa is meghatározó számomra. A saját generációból is számosan vannak, akiket szeretek, de tartózkodnék a listázástól.

– A tanítás, a tehetség gondozás is fontos neked. Hol tudsz kiteljesedni pedagógusként?

– A Károli Gáspár Református Egyetemen, Bánki Éva hívására, harmadik éve tanítok a kreatív írás szakirányon. Egyrészt a digitális világ, az online szerkesztés a téma, s ennek kultúraelméleti és filozófiai aspektusai, másrészt két fél év óta szerzői olvasás kurzust is tartok, amely során igyekszünk úgy olvasni irodalmi műveket, mintha mi lennénk a szerzői. Rengeteget tanulok a diákjaimtól, akik közt sok a tehetség. Azt, mondjuk, nem tudom, regényt fognak-e írni. Ők már egy olyan generáció, akik sokkal rövidebb ideig tudnak koncentrálni. Ebből adódóan rövidprózában zseniálisak.

– Mikor vált fontossá, hogy taníts?

– Szentmártoni Jánosék *Versek szövegeivel* című táborában találkoztam először ezzel a tehetség gondozással. Izgalmas és inspiráló volt. Amint az is, hogy megtapasztaltam, hogyan működik ma Magyarországon a kreatív írás: nem arról szól, hogy mindenáron szépírókat kell képezni, elsősorban az olvasás- és szövegértést fejleszti, az irodalomfogalmat alakítja, magát az olvasót neveli. Nem kell mindenkit megtanítani írni. Festő sem lesz valaki attól, hogy rajzórára jár. Egyébiránt, ha lehetne, én kötelezővé tenném az egyetemeken a kreatív írást. De ez egy olyan kívánság, mint Kodály Zoltáné volt a 70. születésnapján: második énekórát szeretett volna...

BOLDOG ZOLTÁN

JÁNK KÁROLY

Egyedül valóság

Simonfy Jóskának, baráti öleléssel

A szentjánosbogarak aludni
térték,
de az a kis fényzilánk (a hold törmeléke?)
még fenn ragyog
igen, igen
remegő orrcimpával, füllel,
fénylő arccal és táguló pupillával érkezik,
akinek öröktől fogva érkeznie kell.
Aki belőlünk vált ki egykor, hogy végül
visszatérhessen hozzánk.
Mert csak mi vagyunk
vég és újra kezdet,
az egyedül valóság –
gyerekkor, álmok, szerelem, halál,
a mindig és a minden – sok az emlék.
Leendő anyák vajúdnak a sötétségben, vajon
milyen csecsemők bukkannak fel a mélyből?
Roskátag házak elalélt álmai
dércsatakos éjjeleken,
ó, színpompás hátsódudvarok!
Meggérgesedett tenyerek vonalaiban az
élet vize fejvesztve futkos
fel-alá.
Ó, szegénység örök nosztalgiája
egy rácsos kerítés hézagjaiban!

De mi az, mi belőlünk vált ki és
folyékony tüztengerré lett?
Mi az, mi bennünk óceán és cseppjeiből
áll újra össze föld, ég és tenger?
Hol van anyáink végső nyughelye, mondd,
hol apáink közös sírja?
Hová érkeznek meg szavaink végül?
Milyen rév, milyen kikötő lehet az, amire sem
gondolat, sem szó, sem tett nem bírna
megfelelni?

Cseh Gusztáv: Bortó

HERTZA MIKOLA

Házi feladat otthonra

(Orásul meu nátál)

Z. Zoltánt gyógyíthatatlan honvágý kínoztta. Semmiféle orvostudományi képzettségünk, egészségügyi tapasztalatunk vagy velünk született gyógyító képességünk nincs, ez a diagnózis és a hideg, könyörtelen ítélettel feléró jellemzése – gyógyíthatatlan – kizárólag a tényeken és az egyszerű paraszti logikánkon alapul.

Próbálták gyógyítani. Az elején hagyományosan, kékszeszes dörzsöléssel, jeges és forró vizes tusolással, főztek kamillateát, amit törülközővel belelegeztettek vele pára formájában, szemre tett borogatás formájában megégették vele, mustárral fűszerezett gyógyitalal itatták, meghányatták: semmi eredmény. Kikérték az idősebb nőrokonság véleményét, akik nem mindig megbízható emlékeik és gyakran megkérdőjelezhető jóindulatuk szerint javasoltak sok mindent – végig is kezelték mindennel. De hiába, nem múlt, még csak nem is szűnt, egy kicsit sem. Végül még misét is fizettek, kétféle felekezetnél: semmi, pontosan mint a borogatás meg a tea vagy a mustáros víz. A honvágý, a fájdalom még élesebb, még általánosabb lett. Ezzel feküdt, erre ébredt. Nem élet az ilyen élet, mikor minden percét ez a kín tölti meg tartalommal. Mint a sötét anyag a világmin-

denséget, nem látszik, de érezzük, kiszámolták képletekkel nálunk sokkal okosabb emberek.

Aztán eljött a pillanat, amit szerettek volna elkerülni, mármint hogy igénybe vegyék a huszonöt éve fizetett kötelező egészségügyi biztosítást: időpontot kértek és kaptak a Poliklinikára. Egy fiatal orvosnőhöz került Z. Zoltán, egy esős, novemberi délelőtt, aminek amúgy semmi köze a történethez, lehetett volna madárcsicsergés tavaszi délután is, a klinika nyitva van egész évben, a hétvégéken és a hivatalos ünnepnapokon kívül, természetesen. Annyira kezdő és tapasztalatlan volt a doktornő, a hippokratészi tojáshej még a seggén recsegett, amint a széken feszengett, tanácstalanul olvasgatva Zoltán véreredményeit, meg a vizeletmintájából nyert információk szépen rendszerezett listáját. Honvágýnak honvágý, mondta az orvosi konklúzió momentumának komolyságához kellően összevont, kozmetikusnál elegánsan vékonyra kiszedett szemöldökkel, de mivel súlyosnak tűnik, írok önnek egy beutalót Vásárhelyre. Azért, hogy addig is legyen amit szednie, felírt paracetamolt és salicilt is – ebben az utóbbiban nem vagyunk biztosak, de még a gyógyszerész-nő is annak olvasta, pedig látott már ő is eleget élete során, orvosi kézírással firkálgatva főleg.

Hát Vásárhelyre már nem mentek el, érthető okokból – ennyit a huszonöt éve fizetett egészségügyi biztosítás hasznáról –, mit keressen valaki ilyen krónikus honvágýval Vásárhelyen, innen százharminc kilométerre, amikor az már ennyire súlyosan, szinte kibíráhatatlanul kínozza őt idehaza, saját szülőföldjén, la-

kóhelyén, ahol eddigi negyvenvalahány évét leélte?

Aztán ahogy lenni szokott, csoda történt. A csoda sokkal jobb az egészségügyi biztosításnál, csak nem kötelező. Lehet, hogy azért jobb. A csoda sokszor felismerhetetlen formában érkezik, akárcsak ebben az esetben.

Zoltánnak volt ugyanis egy hatodikos lánya, aki azzal állított haza, hogy románból az a házi feladat, hogy száz szavas fogalmazást kell írni szülővárosukról. A román házi feladat a pedánsan elosztott szülői feladatkör Zoltánra eső sugárán belül található – a megfogalmazásból azt is jól sejtik, hogy a matematika szintén –, így elővett egy üres papírlapot, golyóstollal felkanyarítva rá, hogy „Az én szülővárosom” – románul, persze.

Aztán fél óra múlva is csak ezt a címet bámulta, meg a nagy üres helyet alatta, próbált valami pozitív, szép dolgot megfogalmazni, száz, vagy ha a cím is beleszámit, akkor kilencvenhét szó felhasználásával. Semmi. És amint a lap üressége az agyába is beköltözött, az élesen fájó honvágý bizseregni és tompulni kezdett, még fájt, még fenyegetett, de ugyanakkor reménnyel is elöntötte, pontosan mint amikor az izomgörcsben fetregő ember a roham után mozdulatlanul merevedve érzi, hogy lábában a karmok felengednek. A golyóstoll kiesett kezéből: Zoltán a gyógyulás hosszú, gyötrelmes útján megtette első, ingatag lépteit. Elkínzott arcán mosoly derengett, amikor elterült a kanapén és rég nem tapasztalt, pihentető alvásba merült.

A magára hagyott lánya így aztán másnap csak hetest kapott az egyedül megírt házi feladatra, ami eléggé lerontotta a fél éves lezárását, a fene egye meg.

Titok

Részlet az *Igazak* című, készülő regényből

Vasárnap, a mise után Igaz Gergely magában mészázva caplatott hazafelé. Az egykori pestiskápolna kapujában úgy váltak el Annával, hogy aznap délután is meglátogatja, ahogyan majdnem minden nap, amikor a szappankészítés és a fuvarozás engedte. Azon tűnődött, milyen ajándékkal lepje meg, egyáltalán, meg tudja-e lepni még valamivel, vagy már mindent, ami szóba jöhet, odaajándékozott. Hiába szabadkozott a lány minden alkalommal, Igaz Gergely örömét lelte abban, ha adhat neki valamit. Már majdnem a háza kapujához ért, amikor valaki a nevéen szólította. Megfordult, és rendszeres vásárlóját, Ritter sótisztet látta közeledni, akinek ráadásul az ügyes-bajos dolgait is többször intézte már fuvarozás közben, hol ezt, hol azt, csomagot, levelet, üzeneteket szállított neki igen méltányos áron.

– Adjon Isten!

– Beszélni szeretnék kenddel, Gergely – nyújtotta a kezét a sótiszt.

Igaz Gergely beinvitálta a vendéget, s miután levetették bundáikat, egy korty pálinkával kínálta. S ha már a sótiszt elfogadta, hát maga is ivott egyet. Ritter először terjengősen fecsegett mindenféléről, olykor harsányan, teli szájjal kacagott saját anekdotáin, hogy előbukkantak foltos, sárga fogai, máskor csak göcögött, akár a vénemberek, csupán annyi ideig maradt csendben, amíg újabb és újabb pohárka pálinkát engedett le a torkán. Végül, a hatodik vagy hetedik stampedli után megtörölte izzadt homlokát, elkomolyodott, és így szólt:

– Remek ajánlattal és nagy titkokkal érkeztem kendhez.

Igaz Gergely éppen befejezte a pipája tömését, komótosan meggyújtotta a dohányt, s a nagy figyelmet és elmélyülést kívánó tevékenység közben csak a szemöldöke emelintésével jelezte, hogy figyel.

– Messziről kezdem – vigyorodott el Ritter.

– Kezdje, ahonnan akarja, sótiszt uram – vont vállat Igaz Gergely, kiengedve az első slukk füstöt.

– Hallott már a kincses hajóról, amelyik elsüllyedt közel száz esztendeje itt, nálunk, a sókikötőben?

– Nem én.

– No, pedig megtörtént, arra mérget vehet, és igencsak különös eset volt, nekem elhiheti! Egy bizonyos Johannes Octavius Dörtschnek leégett a háza Budán, ám az Udvari Kamarára, ahelyett, hogy kiutalta volna számára az újjáépítéshez szükséges faanyagot, ide helyezte, a mi városunkba, sóellenőrnek.

A mi városunkba, gondolta Igaz Gergely. Szépen hangzik ez így. Bár, hogy Ritter sótiszt, akitől annyi panaszt hallott már a szegedi sárra, porra, mucsai elmaradottságra, a télen mindent átjáró nedvességre és hasonló kényelmetlenségekre, mióta érzi ennyire a magáénak, az jó kérdés lehetne, ha érdemes lenne föltenni.

– 1723-ban történt, a ribillió után egy bő évtizeddel – hallotta közben a sótiszt rekedtes, pálinkán edzett hangját –, amikor még Temesvárott, a várban török basa ült. Valami olasz nevű császári tisztt, egyébiránt itáliai nemesember meg régi követet talált a Maros mellett, Erdélyben.

– És mi köze van ennek a budai házhoz meg a sóellenőrhöz?

– Majd meglátja, ne legyen kend türelmetlen! A követet három marosi hajóra rakták. Arra a fajtára, amit még faszögekkel eszkábáltak össze, biztosan ismeri kend is azokat, most is úszik nem egy a Maroson lefelé, fát szállítani tökéletesek, de egyéb rakomány alatt veszedelmesekké válhatnak.

– Ühüm – bólintott Igaz Gergely, jóllehet nem volt járatos sem a hajóácsok mesteriségében, sem a hajózás tudományában.

– No, három ilyen faszöggel szögezett hajót raktak meg a kövekkel Erdélyben, a Maros mellett, régi, római maradványokkal. Hanem nagy titokban nem csak a kövek kerültek a hajók gyomrába, de egy zsák aranyékszert is melléjük rejtettek. A császár maga kérte, sőt, parancsba adta, hogy a követet szállítsák Bécsbe mielőbb, mert fölbecsülhetetlen a tudományos értékük, az aranyat meg az a követet meglelő talján küldte suttyomban az adósságai rendezésére egy bécsi bankárnak. A hajók baj nélkül eljutottak Szegedre, mivel azonban ez a Johannes Octavius Dörtsch értette a dolgát, s nagyon jól tudta, hogy az erdélyi bárkák nem fogják ekkora teher alatt bírni az utat a Tiszán, aztán a Dunán, utóbbin ráadásul fölfelé, árral szemben, hát itt, a sókikötőben átrakta a terhüket erős, jóféle bögőshajókra. Csakhogy... Töltsön már még egyet, megkérem!

Igaz Gergely fogta az üveget, s egy újabb nyeletnyi szeszt öntött Ritter poharába. A sótiszt gyorsan le is nyelte, majd krakogva folytatta.

– Csakhogy az egyik erdélyi bárkát rosszul rakodták ki, nem figyeltek az egyensúlyra, megbillent, a faszögek nem bírták összetartani a testet, az szétnyílt, és el is süllyedt az egész tákolmány rakományosul. Úgy tucatnyi római kő merült a folyó fenekére, a hajó is odalett. Hiába hívott ezután Dörtsch meg a várban parancsnokoló tábornok, de Billes gróf Újvidékről matrózokat és katonákat, nem tudták kiemelni se ezt, se azt. A sóellenőr aztán hosszasan jelentésben írta meg a történetet az Udvari Kamarának, és könyörögve kérte, térítsék meg a befektetett pénzét, mert saját zsebből fizette az újvidéki matrózokat és fegyvereket, akik végül a megmaradt, s két jó bögőshajóra összehordott követet Bécsbe vitték, illetve kísérték. Hogy a Kamarára megtérítette-e a kárát, azt ma már nem lehet tudni, mert a következő évben meghalt. De még jócskán azelőtt, hogy – úgy vélem, nem véletlenül – elhunyt, nem sok-

Deák Ferenc: *Árva Bethlen Kata*

kal az erdélyi hajó elsüllyedése után, október közepén a fél Palánk leégett. Dörtsch maga is megsérült a tűzben.

– Hová akar kilyukadni, sótiszt uram? – firtatta a füstfellegbe burkolódzó Igaz Gergely.

– Hamarosan arra is rátérek... – Ritter a vendéglátója elé tolta a poharát. Igaz Gergely újratöltötte. A sótiszt ezúttal csak belenyalt.

– Jóféle törköly ez.

– Az – hagyta rá Igaz Gergely.

– Jobban szeretem, mint a bort vagy a sört.

Igaz Gergely erre csak megszőrcsögtette a pipáját.

– No, de a lényeg, ahová ki akarok lyukadni – vette föl a fonalat újra Ritter –, hogy Johannes Octavius Dörtsch megtalálta a kincset. A zsák aranyékszert, amit a talján rejtett el, hogy az adósságait megfizesse, s mivel maga Dörtsch is nyakig ült az adósságban, úgy döntött, az aranyat nem küldi tovább, mivel a szállítványozási listán ez a tétel nem szerepelt, tehát a császár erről nem tudott, következésképpen nem a felséges urat lopta meg azzal, hogy magához vette a kincset, pusztán azt a nyamvadt talján bárót vagy grófort, annak meg ügye árt, majd talpra áll másféleképpen. Igaz, ő nem tudta, hogy a taljánt rövidíti meg, de ha tudta volna, akkor se cselekszik másképpen, ez szent meggyőződés. Igen ám, csak a kincsről a várban parancsnokoló tábornok, de Billes is tudomást szerzett, valaki Dörtsch emberei közül nyilván nem bírta befogni a pófáját, ahogy az már lenni szokott. A tábornok ke-reste a sóellenőrön az aranyat, és mivel az egyre tettette a hülyét, s váltig állította, hogy sosem hallott még efféleről, nemhogy látta volna, éjjel átkutatatta a házát. Namármost, ez a Dörtsch nem a sóhivatalban lakott, ahogy rendes sóellenőrhez illik, hanem a Palánkban, kétségkívül azért

>>>>> folytatás a 6. oldalon

is verte magát annyi adósságba, mert semmi nem volt elég jó neki, tehát a tábornok emberei a Palánkban kutakodtak, leverték egy gyertyatartót, és kész volt a baj, a fél városrész leégett.

– Bocsásson meg nekik Jézus! – vetette közbe Igaz Gergely.

– Bizonyosan meg is tette már – hadarta Ritter. – A kincs viszont nem került elő, mert Dörtsch alaposan elrejtette, s noha pár hónap múlva meggyilkolták, nem adta elő sose.

Ritter diadalittasan, alkoholmosta tekintettel meredt a vendéglátójára.

– Meggyilkolták?

– Nem történhetett máshogyan.

– Megírhatná a kalendáriumba ezt a történetet – jegyezte meg Igaz Gergely. – Ott olvasni ilyeneket.

– No, csak ez éppenséggel igaz!

– Honnan lehet ebben olyan bizonyos, sótiszt uram?

Ritter bajsza alatt titokzatos mosoly játszott.

– Egyszer majd talán azt is elmesélem.

– És azt, amennyit eddig mondott, miért mesélte el?

Ritter tekintete megkeményedett.

– El kellene hoznia egy ládikát Budáról.

– Mi végre?

– Abban a ládikában van a kulcs – ragyogott föl Ritter ábrázata. – Büchner, akinek a ládika jelenleg a birtokában áll, rokona a néhai Dörtschnek, s én tudván tudom, hogy abban van a szerencsém.

– És miért adná oda kendnek, vagy akár nekem ezt a ládikát ez a Büchner?

– Az nem a kend dolga! – csapott az asztalra Ritter. – Kend csak elmegy Budára, egy általam megadott címre, ahol átveszi a csomagot, és elhozza nekem.

– És miért mesélte el az egész történetet? Miért nem csak megbízott a fuvarral?

– Mert azt akarom, hogy tudja, miről van szó.

– És ha fogom magam meg a ládikáját...

– Nem érne vele semmit.

Igaz Gergely elgondolkodott.

– Miért nem kend meg, személyesen?

– Kend a fuvarozó ember. Azon senki nem lepődik meg, ha kend Budára megy, majd hazaszekerezik... Nekem hivatalom van, nem tudok szabadulni föltűnés nélkül.

Igaz Gergely nem kérdezett többet, noha nem győzte meg sem Ritter meséje, sem az érvelése. Viszont nem először teljesített már különös kéréseket. És nem csupán a sótisztnek.

– Rendben, elvállalom, ha meg tudunk alkudni – mondta végül.

– Meg fogunk alkudni – biztosította Ritter. – A legjobb lenne, ha már holnap indulna!

– Télen nem nagy öröm egy út Budára – vakarta meg az állát Igaz Gergely.

– Nem fogja megbánni.

Ebben azonban Igaz Gergely egyáltalán nem volt biztos.

DOINA RUȘTI

A malom fantomja

(részlet)

Akkoriban jöttem rá, hogy vége annak a korszaknak, amikor azt csinálom, amit akarok. Csupán a három barátom társasága nyújtott némi szabadságérzetet. A líceumi éveket ki-ki az iskolájában töltötte, ám vakációk alatt mi négyen elvándoroltunk, nagyjából az érettségig, ezután meggyérültek a találkozásaink. Elméleti líceumba jártam, és nem mondhatom, hogy annak idején valami különösebben érdekelt volna. A matek és fizika jól ment, de olvasni is szerettem, főleg kortárs szépirodalmat. Valahányszor hírt vettem, hogy megjelent egy új könyv, igyekeztem mihamarabb beszerezni. Emlékszem, amikor kiadták Preda *Delíriumát*, mindenki róla beszélt. Antonescuról szólt, és csak nehezen, csúszópénz ellenében lehetett hozzájutni.

Lemondtam a jogról, s azon agyaltam, hogy újságíró legyek. Itt is ugyanúgy mentek a dolgok: nem felvételizhettem, ugyanis ez a szak csak a pártegyetem keretében belül működött, melyet pompázatos módon Ștefan Gheorghiu Akadémiának neveztek, ide pedig csak pártaktivisták jelentkezhetek. Még a líceumban összeharagultam egy fiúval, akinek az apja újságíró volt. Ő súgta meg, hogy egyetem nélkül is bekerülhetek egy újsághoz: előbb alkalmaznak valahol, majd belépek a pártba, aztán politikai vonalon még elcsíphetek valamilyen iskolát, továbbképzőt, és ha ajánlóleveleket is szerzek, akkor megvan minden esélyem, hogy becsuszsanjak. Ez azonban túl bonyolult út volt számomra. Viszont ekkoriban kezdtem el arra figyelni, hogy ki párttag és ki nem. KISZ-tag voltam, azaz a Kommunista Ifjúsági Szövetséghez tartoztam, mint minden 14 évet betöltött fiatal. Az iskolában az órákon kívüli tevékenységeket aktivisták szervezték, közülük is a legkisebbek e szervezet tagjai lévén. Nem volt valami stresszes, sokkal inkább kínos. Először is ott volt ez az elvtársos dolog, a hivatalos megszólítás, amit szinte senki nem használt. A tanügyben viszont ragaszkodtak hozzá, minden tanárt XY elvtársnak kellett nevezni. Ezt leszámítva csak a barmok használták. Még a pártaktivisták sem nagyon ölték meg egymást az elvtárs megszólítással. Az ő köreikben egyhangúan elterjedt egy rövidítés, amely úgyszintén nagyon kínos, de valamivel elviselhetőbb volt: az *elvt. Utasítást kaptunk titkár elvt.-tól*, vagy *nem lehet, ezredes*

Baász Imre: *Madárijesztő*

elvt., Ionescu elvt. egészen biztosan jönni fog. A vezérkar álcázott eljárása volt arra, hogy egy százalmasan kompromittált szótól megszabaduljanak. Kapcsolattartás szintjén azonban igencsak hízelgett az aktivistáknak, ha XY úrnak nevezték, azaz saját néven szólították őket. Az elemiben, nagyapám lévén a tanító, még nem hallottam az elvtársi megszólításról. Őt senki sem szólította így, mindenki Sile úr, a tanítóként ismerte. Csak középiskolában tértünk át az elvtársosásra, de itt is csak hivatalos alkalmakkor használtuk. A líceumban már drasztikusabb volt a helyzet, vagy az is lehet, hogy csak városon volt az. Az országban járva-elve rájöttem, hogy a számunkra kiszabott szabályok városról városra különböztek. Bukarestben volt a legszabadabb az élet, mert számos menekülési lehetőség adódott, olyan helyek, melyeken el lehetett rejtőzni, s az ilyenekkel a hatalommal bírók nem vesztegették az időt, másra kezdtek koncentrálni. 1988-ban, egy hétvégén eljöttem Alinhoz látogatóba. Már jó néhány éve házasságunk voltunk, de nekem nem volt bukaresti személyigazolványom: a papírok oda kellett szólnak, ahol dolgoztam. Ahogy a tömbház elé értem, máris belebotlottam a szektoristába, aki elkérte a személyimet, majd kiverte a dilit, amiért itt lakom, holott nem ez szerepel benne. Háromszáz lejre büntetett – öszszvissz nagyjából ennyi pénz volt nálam. Egy idő után megszoktam, hogy az utcán lessem, amíg eltűnik, s ekkor beosontam a lépcsőházba, s már nem tudott elcsípni. Comoșteni-ben ez elképzelhetetlen volt:

Doina Ruști Bukarestben élő román prózaíró, egyetemi tanár, forgatókönyvíró. Első regénye, mellyel ismertté vált a román irodalomban, a *Fantoma din moară* (*A malom fantomja*). Első kiadása 2008-ban jelent meg a Poliromnál, több díjat is nyert vele. Magyar fordítása előreláthatóan 2021-ben jelenik meg az Orpheusz Kiadónál.

Grigore otthon várt volna rám, nyugodtan, mosolygósan.

Visszakanyarodva korábbi gondolatomhoz: a líceumi évek alatt kevés szabadságom volt, ebből kifolyólag pedig sok nehéz pillanatom. Apámról még mindig semmit nem lehetett tudni, ami egyre jobban elkeserítette nagyszüleimet.

– Képtelenség, hogy ne tudjunk róla semmit – mondogatták. – Még ha a szeku nem is engedi a leveleit célba érni, akkor is valamilyen módon jelet adott volna magáról, ha látta, hogy nem válaszolunk.

Már arra gondoltunk, hogy meghalt, de nagyanyám még nem tudott erőt venni magán, hogy megemlékező istentiszteletet kérjen számára.

Ráadásul Max undorító izzadsággként telepedett az agyamra. Minden találkozásunk után eszembe jutottak nagyanyám macskái. Mindig volt néhány belőlük, s kis-koruktól megszoktatta őket, hogy a homokos ládába végezzék a dolgukat. A módszer enyhén szólva szadista és hányingerkeltő volt: valahányszor eltévesztették a helyet, az ürülékükbe nyomta a fejüket, aztán ürülékéstől-mindenestől betette őket a homokos ládába. Max távozását követően én is úgy éreztem magam, mint a megbüntett macskák, mintha most is látnám őket teljes testükben remegni, megfeszített lábbal, szutykos orral, undorodva, rettegve, tehetetlenül nézve körbe. Max is úgy hagyott ott engem, mint a macskát, mérgezett lélekkel, hogy csak az öngyilkosságon vagy gyilkosságon járt az eszem.

Van is egy rész a kísértetregényben, amely elárul egyet s mást arról, hogy miként kezdtem elveszíteni a fejem:

Del a buszállomástól az iskolakapuig szaladt, hátha még nyitva találja, és szerencséje volt. Badea tanárnő épp zárni készült, amikor odaért a portásfülke ablakához. Jó reggelt kiáltott, olyan élesen, hogy a visszhangjától ő maga is megijedt.

– Épp utolsó pillanatban, Nicolescu kisasszony!

A tanárnő meglehetősen kedvesen szólt hozzá a helyzethez képest. Szerette, mert jó jegyei voltak kémiaiából. Aztán odalépett, hogy a szükséges ellenőrzéseket eszközölhesse:

– Lássuk, a hajpánt a helyén van, habár a hajad nincs rendesen összekötve, azt a tincset is kivehetnéd a homlokodból, így ni, gombold ki a kabátodat, hadd lássam az egyenruhád, nagyon jó, a karszámod is fel van varrva. A blúzod viszont nincs rendesen begombolva!

Del számára ez volt a legidegesítőbb dolgok egyike, hogy állig begombolkozzon! Valahányszor meglátott így valakit, rosszul volt. Csak a széltolók jártak így. Aztán mégis gyorsan begombolta, hadd engedjék már be az iskolába. Végezetül a bal kabátujját kellett megmutatnia. Badea elmosolyodott, majd egyből bekeményített:

– A karszámod! Le van bomolva!

És valóban, a sötétkék szövetszövetdarabka, melyen sárga betűkkel az iskola neve és Del beiskolázási száma állt, egyik sarkán lebomlott.

– Így nem mehetsz be – mondta a tanárnő –, menj, oldd meg, aztán gyere vissza következő órára.

Dési Huber István: *Milano*

Semmi értelme nem volt ellenkezni, tudta, hogy teljesen hiábavaló lenne. Ráadásul Badea intett is a kapusnak, hogy zárhat.

Tíz leje volt összesen, amiből egy zacskó krumplipelyhet tervezett vásárolni piréhez, két napra valót, s még egy perccel is kijött volna belőle. Sajnálta a pénzt türe s cérnára költeni. Ha visszamegy az albérletbe, két órát is elszalaszt: két irodalomórát. Ezek az órák mindig ilyen korán voltak, reggel 7 és 9 óra között. Matekre már elért volna, ami 9-től 11-ig volt, és akkor csak két igazolatlan hiányzása lenne. Volt még öt, ami ezzel együtt hetet tesz ki. Így már csak kétszer hiányozhat. Az orvosi igazolás szóba sem jöhetett: 25 lejbe került. Ezért úgy döntött, visszamegy a lakásra. Elviharzott az üzletek előtt tejeskocsira várakozó emberek mellett, és néhány lépésből máris a megállóban termett, épp időben, hogy felszálljon az ajtaját beszekni készülő buszra.

Abban az évharmadban Delnek olcsó albérlete volt: egy tömbházbeli konyha, Milica néninél, aki, mint minden munkásember, a gyár által kiutalt lakásban lakott és bért fizetett az államnak. Hogy túl is éljen valahogy, lányokat fogadott be albérloknak. Két szobája volt. Az egyikben ő lakott a családjával – férjével és két lányával –, a másikat pedig kiadta: két lánynak, akik a negyedbeli iskolába jártak, és ketten összesen 500 lej fizettek havonta. Aztán az az ötlete támadt, hogy a konyhába is ágyat tegyen, és 150 lejért azt is kiadja. Itt lakott Del. Elég jó hely volt ehhez az árhoz képest, s szinte egész nap egyedül lehetett. Milica reggelente főzött, amíg Del iskolában volt, aztán es-

te 6 körül használta még a konyhát, fél órát, órát. Amíg a család evett, Del az ő szobájukban ücsörgött, és megnézett egy-egy adást a bolgároknál. A másik két albérlő az iskola kantinjában evett. Éjszánként Del uralta az egész konyhát. Könyveit az ágya mellett tartotta, nagy halomban, ruháit pedig az előszobai szekrényben.

Ahogy kinyitotta az ajtót, paszulyszag csapta meg az orrát, s erről eszébe jutott, mennyire éhes. Milica a konyhában tett-vett, a gázkályhán piros lábosban rotyogott az ebéd. Csókolom, Milica néni – mondta, s azzal indult is befele. Az első lépés után azonban megtorpant a konyhaajtóban. Az ágyán Max hevert. Fogalma sem volt, mit mondjon vagy mit tegyen. Ott állt földbe gyökerezett lábbal, az ajtófélfának támaszkodva.

– Hogyhogy hazajöttél az iskolából? – csodálkozott Milica. – Történt valami?

Max szemöldöke alól mosolygott, a lila damasztpárnára támaszkodva, melyet Del hozott otthonról.

– Csak azért jöttem, hogy visszavarrjam a karszámodat...

– Ja, vagy úgy... akkor menj át a szobánkba, van ott tü és cérna.

Bólintott, s valamit motyogott is, még mindig Maxot bámulva, aki mellett, az ágy végében tornyosuló könyvkupac tetején, a fekete borítójú, vászonkötésű *A tiszta ész kritikája* állt kinyitva, melyet a megyei könyvtárból kölcsönzött ki.

Visszavarrta a karszámodat, arra viszont nem kérdezhetett rá, mit keres ott Max, mihelyt Milica egy szót sem ejtett róla.

>>>> folytatás a 8. oldalon

Az iskolába vezető utat nehezen tette meg, s odaérve tíz percet kellett könyörögnie a kapusnak, hogy beengedje.

Az órák közül egyesek gyorsan teltek, mások csigalassúsággal. Sosem szerette az iskolát, de nem is erőltette meg magát túlságosan, hogy tisztességesen elvégezze. A legnehezebben az órák utáni tevékenységeket viselte: a hazafias munkát, a gyűléseket, ünnepélyeket és különféle köröket. Aznap du. 2 órától volt gyűlésük. Tegnap délután evett utoljára, úgyhogy farkaséhes volt, úgy érezte, mintha kiszípannották volna a gyomrát.

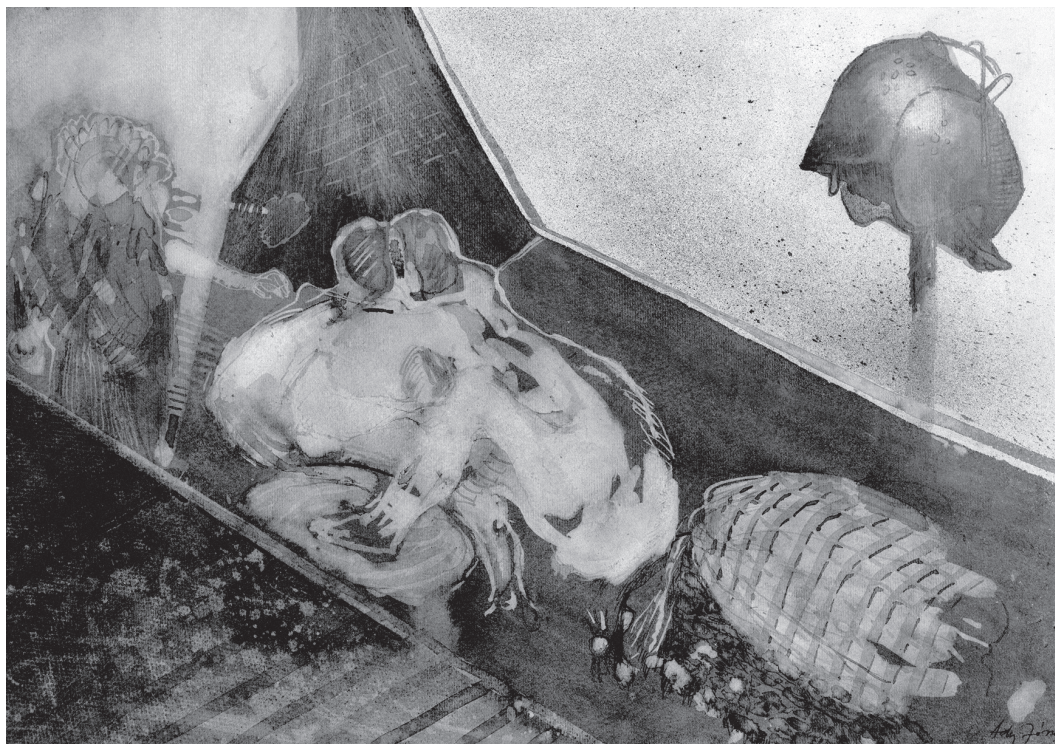
Az elnökségben ült a meghívott, egy fiatal KISZ-aktivista, egyik oldalán az iskola titkárával, a másikon pedig egy tizenkettedikes diáklánnyal. A díszterem dugig volt sötétkék egyenruhákkal, melyeket valamennyire feldobtak a világoskék ingek és a tanárok valamicskével színesebb öltözeke – ők saját osztályaik mellett álltak, melyeknek osztályfőnökeik voltak. Az iskola titkára, Sorin Cristea, egy újnak tűnő egyenruhában feszített. Allig begombolkozva állt, kikeményített ingben, csőszerű, vékony nyakkendővel, nem azzal a szuperrugalmassal, hanem a bőrből készítettél. Még az aktivistának sem volt ilyen jó nyakkendője, ehelyett, mint mindenkinek, kék-piros csíkos, amilyent az érett korúak legtöbbje viselt. Cristea a megyei főtitkár fia volt.

Del mosolyogva bámult a bőr nyakkendőre, és mint általában, a jövőn járt az esze: farmerben, lekerekített zöld ingben látta magát, hosszú, kiengedett hajjal, egy olyan helyen trappolni, amelyen még az emléke se éljen az egyenruhának meg a karszámnak.

A gyűlésen a KISZ-esek legutóbbi tevékenységeit elemezték ki, és megszabták a jövőbeli feladatokat. Mindenik beszéd iszonyatosan lassú volt, a szocialista szónoklatok megszokott nyelvezetével, úgyhogy senki sem figyelt oda. A teremben ülő diákok csillogó szemmel, arcukra tapadt mosollyal bámulták az elnökséget, s közben ki-ki a maga gondolataival volt elfoglalva. Egyesek a füzetükbe firkálgattak, azt mímelve, hogy a hallottakat jegyzetelik, a merészebbek pedig könyvet vagy újságot is becsempésztek, és dugiban olvasgattak, enyhén szomszédaik felé dőlve. Sorin Cristea basszusa egyhangúan hullott az álmos teremre:

– Szervezetünk teljesítette az összes kitűzött feladatot, különböző tevékenységekkel részt vett a megye társadalmi-politikai életében. Ilyenképpen az iskolai tevékenységek tervét illetően, szervezetünk 98 százalékos teljesítésről tesz jelentést, melyből 65 százalék a lányok, 33 százalék a fiúk aránya...

Ezt követően az elnökség soraiban ülő lány felolvasta a következő évharmadra szóló javaslatot, mely a szokásos tevékenységeket tartalmazta: harmincnapos hazafias munka elvégzése, a megyei tevékenységeken való részvétel, üvegek és befőttesüvegek gyűjtése, papírgyűjtés, szórakoztató vasárnapi programok szervezése, a végén tánccal.

Ady József: Kompozíció

– Van még esetleg valakinek javaslata? – kérdezte a lány, megigazítva fehér hajpántját, mely a felolvasás közben elcsúszott a feje búbján. Az egyik diák sportvetélkedőt javasolt, majd áttértek a szavazásra. Az összes kéz, mintha parancsszóra, a magasba emelkedett, mindenki egyetértett az új tervvel, fel sem tévedt, hogy valaki ne ezt tegye, lévén hogy mindezek első osztálytól valójában iskolai kötelezettségek voltak. Végül a meghívott dicsérő szavakat mondott a tevékenységeket illetően, és javaslatokat tett azok jobbítása érdekében. Hangja visszhangzott a teremben, s a diákok közül többen is félbeszakították gondolatmenetüket, hogy meghallgassák az aktivistát, aki az eddigi tevékenységet pozitívnak ítélte meg, de ugyanakkor néhány veszélyre is felhívta a figyelmet.

– Elsősorban az iskolán kívüli környezetről van szó, mely sok esetben megmérgezi a fiatalok egészséges gondolkodását. Vannak kísértések, mint például a laza nadrág, sőt, a farmer, amelyek a tiszta lelkű fiatalokat rabszolgákká teszi, akik képesek áruba bocsátani méltóságukat, csak hogy úgy öltözködjének, mint azok, akikkel találkoznak.

Del arca bíborvörössé vált, mintha a szónokoló felpofozta volna. Az agyában körvonalazódó farmert már el is képzelte magán. Egy pillanatig sem gondolkodott azon, honnan szerezze be, és annak a gondolata, hogy rabszolgájává válhat, egyenesen felháborodással töltötte el.

– Hasonlóképpen – folytatta az aktivista – vannak olyan könyvek, amelyek félrevezethetik és lelkileg megronthatják a fiatalokat, főleg azok, amelyeket a tanárok irányítása nélkül olvasnak. Egyesek fontos filozófiai, irodalmi könyvek, amelyek azonban érettséget igényelnek. Mert mi lenne, ha 16 évesen olvasnánk Kant *A tiszta ész kritikáját*?

E megjegyzés hallatán nevetés futott végig a termen, Delnek viszont az agyá-

ig hasított. Eszébe jutott Max, aki az ő ágyán hevert a nyitott Kant-könyvvel a kezében, és meg volt győződve, hogy ezzel rá céloznak. Nem bírt tovább várni, és még ha remegtek is a térdei a rémüllettől, hogy ne váljék a sötétkék terem támadásának célpontjává, Del jelentkezett, és arra várt, hogy a férfi észrevegye.

– Valaki itt beszélni akar! Örülök, hogy vannak kérdések! Mondjad, KISZ-elvtársnő, úgy, állj csak fel, hadd lássunk, és mutakozz is be, vagy úgy, Nicolescu Adela elvtársnő a X. A osztályból! Na halljuk, mit akarsz mondani!

Del ott állt a terem közepén, anélkül, hogy körbenézett volna, csak egyenesen előre bámult erre az emberre, aki, készen arra, hogy meghallgassa őt, visszaült a székre.

– Tizenhat éves vagyok, és *A tiszta ész kritikáját* olvasom – vágott bele, de meg is állt egy pillanatra, hogy érzékelje a terembeni csendet. – Engem senki sem irányított. Egyszerűen csak olvastam valahol, hogy Eminescu lefordította ennek a könyvnek az időről és térről szóló részét, és látni akartam, miről van szó. Miért lenne ártalmas ez az olvasmány, és mit tehetek most, ha már elolvastam két fejezetet? – Kérdései meglepetésszerűen érték az elnökségben ülő férfit, s a meglehetősen későn érkezett válasza nem volt túlságosan meggyőző.

– Én nem hiszem, hogy értettél valamit Kant könyvéből, s ha szerinted mégis, akkor tévedsz. – Hangja bosszúsággal telt meg, kezdeti jóindulatának nyoma sem volt. – De ha már rátértél az ilyen nehéz olvasmányokra – tette hozzá az aktivista –, és még meg is akarod érteni őket, sokkal tanulságosabb lenne, ha elolvasnád Marx *Tőkéjét* vagy a marxista filozófia egyéb alapműveit. – Majd intett neki, hogy leülhet, és témát váltott.

SZENKOVICS ENIKŐ fordítása

A filozófiaolvasás lehetőségei

Nem vagyok filozófus. Minden ember filozófus. Csak nem mestersége, hanem egzisztenciája, létben való jelenléte folytán. A filozófiai iránt teljesen közönyös is kifejti filozófiai nézeteit. Csak a keleti bölcsek hallgatástanát utánozza, és nem a nyugati bölcsek beszédét. A filozófiai iránt teljesen közönyös még nem biztos, hogy a gondolkodás iránt is teljesen közönyös. A gondolkodás iránt teljesen közönyöst is utolérheti a léttől való rémület, mikor gyereke születik vagy fölmenője hal. Mikor szerelmes, vagy mikor belé nem szerelmesek. Akkor szüksége van valamire. Többnyire verset olvas. Vagy ha nem tud, giccses dalokat hallgatva sírdogál. Vagy imádkozik. Vagy ha nem hisz, akkor ráfanyalodik a filozófiára. Persze más utak is vihetnek oda. Pl. a gondolkodás szenvedélye.

RAÓLVASÁS

Nekem a filozófiaolvasás egyfajta, hogy is mondjam csak, belemerülés valami olyan nyelv halandzsába, mely el van telve okosságától, ezért nagyon kiszolgáltattott, ami már érdekel. Ez érdekel Hegelben is. A filozófia beszéde azért más, mert a magas intellektuális fokon izzó szerzők bonyolult érzeteikre bonyolult nyelvi formákat kénytelenek keresni. Nemcsak a kicsavart terminus technicusokra gondok, melyek a gondolkodás eszközeiből könnyen válnak a gondolkodás akadályává. A fordítás során pedig könnyen műfajt váltanak, és Nietzsche vagy Heidegger bizonyos poétikai vehemenciával megfogalmazott szavaiból könnyen lesz szakszó, filozófiai lépés, mely a gondolkodás tánclelésénél nehezkesebb, döngőbb. Hogy az ilyen bakancsos léptekben mennyi költészet rejlik, azt József Attila példája mutatja, aki elképesztő vehemenciával emelt be marxi és marxista szakszavakat költői nyelvébe, és kapott így egészen új eszközkészletet. A *Nyugat* második nemzedéke virtuóz, de nem olyan cirkalmas forma- és nyelvkezelésén is keresztbe-hosszába járkált ebben a sáros cipőben, és a 20. század legeredetibb költői nyelvét hozta létre, mely előtt annyi, eddig még ki nem mondott tartalom támadt azonnal, hogy azt az űrt be kellett töltenie a költőnek, és forradalmian új költészetet hozott létre. A forradalmi szónak mind a két értelmében. Radikális. És a gyors társadalmi változásokat aktívan igenlő.

Engem ezen felül meglehetősen érdekel a filozófiai, esztétikai beszédmódnak nemcsak a szókészlete, hanem a grammatikája is. Mely grammatika összecsiszítja a mondatok fölött átindázó gondolatmenetek összefüggéshálóival. Mely gondolatmeneteknek viszont már nem grammatikai, hanem logikai szabályai vannak, minde mellett az épp tárgyalt tudományterület szabályai is igyekeznek érvényesíteni ha-

tásukat, így a létrejövő nyelvi alakzat általában kelt versszerű benyomást, mivel ezt is, azt is többszintű formai megkötések szabályozzák, így a kimondás szabadsága a mondandó parancsával kénytelen barátkozni. Vannak filozófusok, akik a nyelvi megformálást másodrendűnek tartják. Annál jobb! Annál erősebben engednek a gondolat présének. A gondolat présébe került nyelv visszahat a gondolatra is, az elgondolt gondolat amint tényleges nyelvi formát kénytelen fölvenni, az azt megelőző elgondolt, megelőlegezett nyelvi formához képest megalkuvásokra kényszerül, ezekből a megalkuvásokból erényt igyekszik csinálni, a gondolat átalakul, realizálódik, és szándékos vagy szándéktalan költészettel telik meg. Annyira bonyolult és rétegzett a gondolat, hogy a nyelvet folyúri, mint egy tektonikus mozgás, ami költészetet eredményez, én legalábbis akként olvasom, ez persze filozófiai értelemben félreolvasás. Kár, hogy amiről eddig beszéltünk, mutatja, hogy a filozofálás maga a félre-beszélés, saját nyomvonala mellett való párhuzamos beszéd. Az igazság nyelvi formája kívül van az igazságon. Ahogy a költészet sem az igazság kedvéért keletkezik, és nem is az őszinteségért, a filozófia, bár az igazság kedvéért keletkezik, de nem tudja megragadni, mert ha megragadta volna, véget is érhetne a története. Aki véletlen mégis megragadta, azonnal elengedte, pusztá önvédelemből.

Hegel olyan pontos igazságrendszerekbe rakta filozófiai építményeit, melyek a lehető legnagyobb találati aránnyal dolgoztak. Minél tökéletesebb rendszert dolgozunk ki, annál inkább látni véljük az igazságot magát, de a rendszerünknek mindig marad vakfoltja, érvényessége 95 százaléknál nem lehet nagyobb. Az igazság az igazságok rendszere. Mely talán igaz valóban, azonban a rendszert alkotó részizgazságok magukban nem többek ténynél. Viszont a rendszer sosem lehet koherens. Semmilyen rendszer. Minél inkább az akar lenni, annál gyorsabban omlik össze.

Az igazság helyett másra vadászik a gondolkodás, a tévedésekre, és minden filozófus talál is tévedést a saját, de még a másik munkájában is. Ekkor válik tudománnyá. Ahová az én olvasói ízlésem csak zavartan követi, túl sok tudás, túl sok intelligencia kell az ilyen irányú dekódoláshoz, míg a költői olvasat élvezetté alakítja azt, ami sokszor keserű szembenézés logikai bukfenckkel, ellentmondásokkal, tévedésekkel és igazság-sejtelmekkel. Az igazság mellett megyünk, mint a sétáló a szerelmese mellett.

Hogy mi vonz Hegel közutálatnak örvendő személyéhez és borzongást kiváltó munkásságához? Nem az a gyanú, hogy rendszerete és rendszerszeretete volt a táptalaja a 20. századi diktatúráknak és a bennük kiépülő gondolkodásnak. Bár már ez is elég vonzó gondolat volna. Persze nyilvánvalóan történelmietlen. Naná, mert a történelem visszafelé vizsgálódik,

ellenben a költészet és a filozófia nem által előre tekinteni, jóslatokra nem vetemedik, de javaslatokat tesz a jövőre. Hegel, amikor végre gondolatalapúként, tehát metaforikus értelemben fejenállóként mutatta be a francia forradalmat, sejtethette volna, hogy jön egy nála kisebb filozófus, aki majd emiatt őt, Hegelt akarja a fejéről a talpára állítani. A denevért leszedve a barlang plafonjáról, a földön menetelteti. Ebből biztos csak baj lehet. Aztán más, a távoli periférián már a denevért is kihagyják a képletből, és csak a menetelés marad. Nem véletlenül mondta Lukács György bizonyos elvarátairól, az a baj velük, hogy nem elég jól értik Hegelt. Nem nem-értik, nem is tudják, hogy gyakorlatukkal Hegelt nem értik. Azt hiszik, csak a világot (nem) értik. Hegel még gondolt a Világszellemre – kicsit jobban kellett volna rágondolnia. Belenézni a szemébe. Meglátni, amit a pillantásával mutat. Na de akkor mit tehetett volna? Már megjelent munkáit nem vonhatta vissza. És ha visszavonja is, visszaszerezve minden egyes példányt, már megíratott. Bár ő biztos nem hitte, hogy kézirat nem ég el, nyilván meg se próbálta volna elégetni.

Hegel-olvasásra nem a klasszikusan unalmas, végtelen műveket ajánlom. Maradjunk az esztétikájánál. Nem a háromkötettest, hanem csak azt az egyszerűbb ösváltozatot, amit tanítványai jegyeztek le (a nagy esztétikai is ezekből lett öszszevágva és túlhegelesítve persze), azt a verziót javaslom, amikor konkrét egyetemi előadássorozat tanúi vagyunk (*Előadások a művészet filozófiájáról*, Atlantisz, 2004). Így utunk ezeknek a szavaknak a konkrét helyhez és időhöz kötöttsége miatt (a berlini egyetem, 1823, nyári szemeszter) nagyon biztonságos vidékre visz. Még annyi minden nem történt meg, nem terheli a gondolkodást. Illetve most kéne terhelje. Igaz, az esztétika nem az a fővonal, melyen keresztül tönkre tehetjük a társadalmat. Az a jogfilozófia, amit ebben az időben öncenzúrának vetett alá a mester, a gazdaság (az majd a nem közvetlen tanítványok mocska lesz), logika, filozófia. De az esztétikában, még ebben a nem túl-hajtott, eredeti változatban is ott leselkedik ránk a rendszerépítés réme. Olyan izgalmos, mint egy krimi, hogy sikerül-e győzelemre jutnia. És az olvasó döntheti el, hogy ki a gyilkos. Közben ugyanez az olvasó egy nagyjából kétszáz évvel és ezer kilométerrel odébb levő egyetemi diák bőrébe bújhat át. Egyetemi előadáson találja magát. (Kedvenc olvasóként műben benne levési szituációm.) Mindez tág teret és legitimitást ad a nemértésnek, a figyelés közben való nem figyelésnek, ami az én filozófiaolvasói stratégiámnak is szerves része. Kell tudni jó helyen és pillanatban nem figyelni. Padra hajtott fejjel bóbiskolni az egyetemi előadóterem hátsó sorában. E két pont között folyik az igazi szellemi küzdelem: a hátsó sor alvója és a katedrán egy pillanatra saját magát is elhívó előadó között. Úgy kell írni, hogy fölbredjen a hátsó sorban alvó. Úgy kell olvasni, hogy a megfelelő pillanatban merjünk belealudni a szövegbe. Az előadó pedig elakadjon, és keresse a szavakat.

PARILION 420

135

– szerkeszti Horváth Benji

BÖJTE BEATRIX

Amit nem (is akar) lát(ni) a webkamera

A hajam hetente kétszer mosom, néha felkötve hordom. Nem tökéletes, de a minimális erőfeszítés elég vállalhatóvá teszi, ezért nekem megfelel. Úgy fésülöm, hogy ne látszódjon az a kis heg a bal fülem mögött. A homlokomról minden nap alapozóval tüntetem el a szavakat, amelyeket egy olyan ember írt fel rá, aki bőkezűségben az élen járt. Legalábbis ilyen téren. Az orrommal nem tudok mit kezdeni. Rá emlékeztet, de nem bánom. Sokat tanultam azon az éjszakán. A szemhéjam sosem festem. Lát-

tam már elég sok árnyalatban. A szemem alatt évek óta sötétlenek a karikák. Korrektort helyezek fel rá, néha túl sokat, mégsem takar. Elég gyakran álmodom. A valóságot játsszák le újra és újra a képzeletbeli vásznon. A libabőrös karomra pillantok. Meglátok egy, két, három, talán több vágásnyomot. Visszatérek az arcomra. Ismét a tükörképem bámul vissza rám. Kifejezéstelen, üres. A mosolyom ma az egyik olcsó drogériás rúzs biztosítja. Azért mentem egyetemre, mert egy olyan jövőt akartam, ahol... Igazából nem tudom, mire vágytam. Csak egy jövőre. Nincs rajtam túl sok ruha. Kislánként megtanultam, mire vágynak a férfiak. Bekapcsolom a webkamerát, érzelmek nélkül nyúlok magamhoz. A szégyenérzet egy kis buborékban van, általában az ágyam alá rejtem, és sosem veszem magamhoz. Sok érzés vesz körül így. Nem fé-

lek tőlük, egyszerűen csak jobb így nekem. Gyomláltak éveken át, így ma már nem vagyok képes a változásra. Amikor a tanár-nő megkérdezi, hogy vagyunk, tudom, hogy nem kíváncsi a válaszra. Kilépek a virtuális tanteremből. A jelzőfény még nem alszik ki. Elvesztem az időérzésem. Sem térben, sem időben nem vagyok már jelen. Tudom, hogy egy férfi teljes figyelemmel követi végig a mozdulataim. Azt is tudom, hogy mit vár el tőlem. Közben a tanár-nő egyik mondata jár a fejemben. *Az információs technológiai forradalom, amely a digitális szakadék kialakulásához is vezetett...* Miről is volt szó órán? Hirtelen mintha én magam is egy szakadék szélén lebegnék, de nem esek bele, csak kísért, arra kér, hogy menjek. A szemem száraz és fáj. Csak egy dolgot tudok, hogy ma szerda, és szerdánként hajtat kell mosnom.

PÁL HUNOR

2000 Hz

*madarak repültek aznap reggel
magukkal hozták: tartozásaink
tartozni ide, tartozni valahová
markolásig feszült idegrendszer*

*a madarak reggelente
él itt valami nyomasztóan hétköznapi
monoton alkalmak rendszeressége
kávéfolt ruháinkon*

*madarak, reggel
fényoktogon: hely, amit
sosem találtunk
illata tölti be a házat
saját magában visszhangzik*

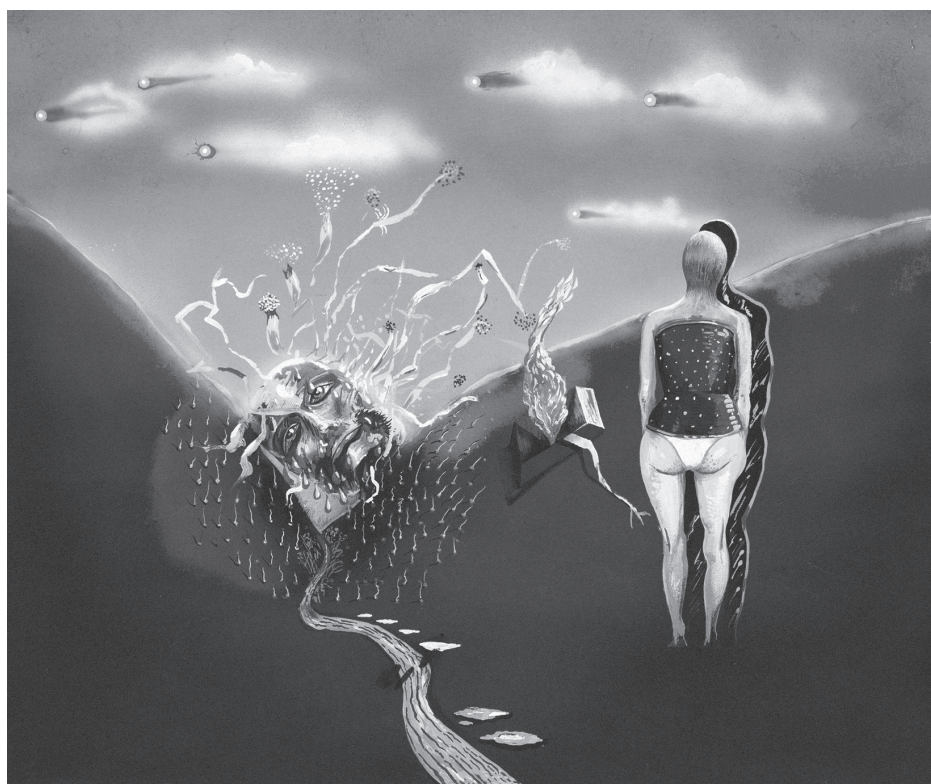
.exe

*üresen iszom a kávét
pixelek folynak szemembe
lehetnék bárki, csak az nem
aki vagyok
hátamon sávszélesség bizsereg
rengeteg mesterséges fény:
körém implementált valóság
amíg itt voltál, jobban szerettem magam*

hazamenni

*most hogy lelassult a világ
időm lett meglátogatni mindazt
mit rég láttam
a csönd folytatása ez
kihúszom az eddigieket*

*rátaláltam a szekrény alján
nem tudom hol voltam
s hová leszek
látom a sorokat
s érzem kalandok utóízét
váratlan örömmel lenni
egy megszokott helyen*

Puszta Péter: Térben

PÜSÖK KATA

A szárnyakról Nepálban

Az éjszaka a macskaköves sikátorok évtizedes csöndje volt. A koromsötét égbolt mintha örökké felszáradt volna egy kunyhó alacsony plafonjára, összetartva a négy régi, rozoga falat. A hideg most érezhetően kapaszkodott a hegy derekába, szorította a sziklák közötti utakat. Karmai, a hűvös szellők nem terveztek engedni. A levegőbe a közeli sárgavízű kutak és szemétdombok állott szaga keveredett. Lázás volt ez a panoráma, a főleg szalmával borított lyukas tetőket színes lepedőkkel, kendőkkel terítették le, a házak roppant közel álltak egymáshoz, mintegy kiborított festékesdobozok eredményének tűnt az egész, amelynek végetlen sorát csupán a szemközti hegy és erdő állíthatja meg. A város tüdejének betegágyánál most senki sem aludt.

Különös hangulat ült most a főváros, Katmandu fölött ezekben az éjjeli csöndes órákban. Néhány fény ugyan rendületlenül égett a távolban, és a mozgó járművek lámpái is világítottak, mégis mintha kihalt lett volna az egész tér.

A mai nap volt a Maha Sivaratri–Shíva nagy ünnepe, amikor a mitológia szerint a démonok és az istenek, akik mindig harcoltak egymással, összefogtak, hogy elkészítsék az élet örök nektárját. A történet szerint a démonok megmérgezték titokban az italt, hogy az isteneket ilyen alattomos módon taszítsák ki a világ uralmából. Ám Shíva, a Teremtés és Pusztítás Ura, mielőtt az istenek egyáltalán megízlelhették volna a nektárt, közbelépett, és elfogyasztotta az elixírt. Ennek emlékére az emberek egész napos böjtöt tartanak, átvirrasztják az éjszakát, jógát és meditációt gyakorolnak, virágot, gyümölcsöt, tiszta vizet ajánlanak a megmentő tiszteletére.

A város szélén egy hegy nyúlt az ég felé, tetején egy templom állt, egy magas szentély, amelynek fehérre festett falait aranyozott rajzok és szobrok díszítették, alapja négyzet volt, ám az épület egy különleges alakzatban, majd egy szintén aranyozott toronyban végződött. Lépcsői csempézett, hideg kövek voltak, amelyek a fővárosba vezettek.

A csönd takar, a sötét pedig otthont ad minden vándornak, akik eltévedtek ezen a végtelennek tűnő éjszakán. Talán csak a fűszálak között lépkedő apró bogaraknak, és a templomban lakó akármilyen istenek tűnt föl a hideg márványlépcsőkön gubbasztó apró alak, aki órák óta szótlanul bámulta a szeme előtt pihenő várost, mintha az utcák és vizek összefolyását úgy ismerné, akár saját alkarján a vénák vonalait.

Az idegen, aki mozdulatlanul ült, valóban különös szerzetnek tűnt... hosszú, fehér tógát viselt, amely a derekánál egy övvel volt rögzítve, nyakában kék kövekkel díszített lánc lógott, mellette, a földön pedig egy átlátszó dobozban fölragasztott gyü-

mölcsdarabkákat készített elő valaki gondosan, amelyből a lépcsőn pihenő alak rendszeresen megevett egyet-kettőt. A hideg ellenére csak egy vékony sál takarta csupasz vállait és a hátát.

Zia nem volt biztos abban, hogy jó helyen jár... Őszintén szólva, azt sem tudta volna megmondani, milyen évet írtak azok az emberek, akik néhány óra múlva, hajnalhasadáskor fölsétálnak majd a lépcsőkön, hogy a szentélyben áldozatot mutassanak be. Egész különös volt most ilyen magaslatból figyelni ezt az alvó várost. Talán Goa lehetett, Bangkok vagy akár Córdoba? Tisztán kivehető volt a házak elviselhetetlen közelségéből a nyomornegyed területe, ahol több százezer ember zsúfolódott össze. A távolban apró alakok és apró fények mozogtak lassú ütemben, Zia úgy látta, mintha koncentrikus körökben járnának ennek a túlfűtött éjszakának a táncát, és kivett egy szelet ananászt a dobozból, végigkísérte tekintetével az erezetet a gyümölcsben, majd megszagolta azt.

Behunyta a szemét, és úgy érezte, ott volt, ott állt a sötétkékre festett falak előtt, az esőtől ázott betonparcellán labdázó tizenéves gyerekek között Costa Rica egy erdő szélén föl húzott iskolájában. Hőség. Kiáltások. Nevetés, és több tízezer kilométer távolság az élettől, és egy karnyújtás a világ pulzáló szívéből. A zivatar föl rázta ezt a folyton lusta világot, ezt a civilizációtól elzárt, óceánok és esőerdők tenyerén alvó apró közösséget. Qué especial es esta vida, milyen különleges ez az élet, gondolta.

A csönd takar, a sötét pedig otthont ad minden vándornak, akik eltévedtek ezen a végtelennek tűnő éjszakán. Milyen régóta úton van már, gondolta megfáradtan Zia, valóban, sajgott a gerince, a lapockái teljesen elzsibbadtak. Idegen most, mint Isten tudja, hanyadjára, a Föld egy gombostűnyi területén ő, most nem tartozik itt senkihez. És volt bátorsága ahhoz, hogy ezt kihangosan kimondja. Ó most, ebben a pillanatban nem tartozik senkihez. Él, minden van, boldog, és lépcsőt mászik, cipeli a táskáját, a terhét, a vállait, meg-megdörzsöli a hátát, és gyönyörködik ebben az éjszakában, és a mögötte robusztusan álló templomot is többször megcsodálja. Fülel, figyel, sőt már néhány hosszú perce kémleli azt az árnyékot, a hosszú ruhás alakot, aki nehéz léptekkel feléje tart a város irányából.

Zia sokáig kísérté tekintetével barátja lépteit, és szomorúan elmosolyodott. Hazugság lett volna azt mondania magának, hogy nem számított neki az, hogy már nem beszéltek egymással, és talán a feledés egy idő után már nem fájt, de ebben a pillanatban mégis égő szalmatető volt és repedő gerenda. Hélios, amikor a lépcsők tetejére ért, már hangosan szuszogott, és mialatt próbálta összeszedni magát, tekintete fürkészően Ziára tapadt. Szemében a viszontlátás öröme csillogott.

– Mit szeretnél, mondjak több, kicsi dolgot egymás után, vagy egy nagy dolgot, és utána hallgassak sokáig? – kérdezte Hélios néhány perc csönd után, és letelepedett Zia mellé a hideg lépcsőkre. Körülötük a város továbbra is mélyen aludt.

– Úgy érzem mostanság, nagyon kicsi a tenyerem ahhoz, hogy szilárdan megfogjak egy nagy dolgot, és ne ejtsem el – válaszolta Zia, és azon csodálkozott, Hélios hogyan került ide ezen a furcsa éjszakán, valahova, ami nem tűnt sem a világ végének, sem a közepének, csak lógott a levegőben, akár egy régi hinta. Barátja fanyar citromillatot árasztott, és gesztenyebarna haja annyira megnőtt, hogy a szemöldöke alatt kapálóztak a tincsek.

Hélios barna tunikájának zsebéből kivett két zöld Chupa Chups nyalókat, és az egyiket készségesen átnyújtotta a lánynak, majd azon a reszelős-mély hangján megjegyezte, hogy hideg van, és melegebbnek képzelte el ezt az országot. Azt mondta, nemrég Shanghaiban járt, pont most lesz három éve, nyáron, és akkor volt utoljára olyan irreálisan melege, hogy kimászott az ágyból, és éjjel 3-4 fele úgy döntött, lesétál a 17. emeletről. Kint rágyújtott, hallgatta a kutyákat, az autókat, és a soha nem szűnő szuszogását a saját tüdejének, és a városnak is, és a hideg kőjárdán aludt el. Talán pont ma volt három éve.

De az apró dolgok, igen... Bocsánatot kér a kis kitérőért, csak elfáradt az agya, és alig képes összeszedni a gondolatait. Miközben kicsomagolja a kezében szorongatott nyalókat, nevetve megjegyzi, hogy egy emut tart a hátsó udvaron, de a vásár előtt kiszedte az összes filodendront a földből. Ezeket kihurcolta a háza elé, hátha valaki épp zöld növényekre vágyik. Nem voltak szomszédai, nem járt senki arra, de egy próbát megért, mondja keserű hangsúllyal. Bent, a konyhájában, ahová egyébként egész délelőtt tökéletesen besüt a Nap, kiürült befőttesüvegekben két aranyhalat tart. Hatalmas szemükkel kémlelik a főzés folyamatát. A közelben van egy vízesés, és amikor elmegy, gyakran túl hangossá válik a csobogása. Ilyenkor úgy dönt, hazasétál, de utána föléled emlékezetében a házikó elviselhetetlen csöndje. Amikor sír, hangosan sír, és levegőért kapkod, és keresi a kis pipáját. A pollen, az asztma, a kicseszett virágok. Bocsánatot kér, és esküszik a gluténmentes banánkenyér receptjére, a tükörrre írt idézetek misztikumára, és a kínai porcelánok szentségére a fehérre meszelt konyhaszekrényen.

Zia csöndben hallgatja barátját, közben meztelen lábujjaival egy apró követ forgat a lépcsőn, és arra gondol, hogy mennyire szörnyűséggé válhat mindkettőjük élete néhány óra múlva. Hélios látogatása nem volt teljesen váratlan, száműzetése egyetlen évre szólt, és ez az ítélet pont néhány órája veszítette hatályát.

Régen minden egyes napot együtt töltöttek. Együtt végezték a munkájukat, lélegzetelállító helyeken fordultak meg, és egy kis gyümölcsle mellett mindig megbeszélték azt a néhány új szót, mi rájuk ragadt a különböző országokban. Akárhogy éltek most, tudták, hosszú távokkal maguk mögött hagyták a paradicsomi éveket, és a mostani egyedül árnyékvilág volt. Az egyik az egyik kómája, a másik a másiké, talán így lehet ezt a legegyszerűbben leírni.

>>>> folytatás a 12. oldalon

Elkezdett a tornácon kertészkedni, kis ládába ültet, egyelőre csak babot, de a bambusszal is szívesen megpróbálkozna, a piacon van elég palánta.

Az egyik az egyik kómája, a másik a másiké, talán így lehet ezt a legkevesebb szóval leírni.

Mi történt? Egy butaság, egy hülyeség, egy elfogadhatatlan eseménysor, és olyan sok nap, aminek meg kellett volna gyógyítania ezt a sebet, de az éjszaka a macskaköves sikátorok évtizedes csöndje maradt, összepréselte az ajkait, konokul rázta a fejét, és nem mondta ki a varázsigét. Nem volt feledés, nem volt feloldozás.

De ugyanakkor, mi a feloldozás, ha nem két barát egymás melletti hallgatása Shíva nagy ünnepén valahol Nepálban, egy hegy lábánál? Mi az, ha nem egy keserű történet egy baba emuról, aki még a kötelet is szálakra tépi, és egy esténként a végtelen égbolt alatt fekvő, magányos, félkarú emberről, akinek az egyetlen bűne az volt, hogy valakit valamikor nagyon szeretett?

Zia csöndesen Hélios felé fordult, és azt mondta neki: – Láttam ma azt, akit te is keresel ebben a városban, és akiért eljöttél ilyen messzire a te városodból.

Hélios láthatóan megrendült e szavak hallatán, és szemöldöke furcsán ugrott össze, kissé mintha a vállai is megrokkantak volna. Zia nem tette föl azt a kérdést, amelyet hozzá is intéztek, és talán nem számolt azzal, hogy az egykoron legyőzhetetlenül erős Hélios a száműzetésében teljesen megroppant, és hosszú ujjai közül kipergett az erő, amely ezt az információt szilárdan meg tudná tartani.

Zia visszagondolt a reggelre, amikor a városba érkezett. Rengeteg helyen megfordult már, Vancouvertől Budapesten át egészen Fokvárosig, de talán sosem járta át ennyire mélyen a város és emberek lüktetése, a tákolt járműveket, a különös illatokat, és bádog bódékat most úgy érezte, mintha saját tenyerén léteznének. A nő, akit Hélios keresett, ebben az évben a földre leterített nejlonszőnyegen árult mindenféle grafittömböket, vastag, jó minőségű papírokat, akril festéket, és ő maga egy kis széken rajzolt le járókelőket kérésre. Egyedül dolgozott, később pedig rábízták egy tinire a standot, amíg ő maga is körülnézett a piacon, főleg a zöldek között, ha jól emlékszik Zia. Nem volt szükséges, hogy hazáig kövesse, hiszen a többi árus szerint mindennap kijön, és mindennap elad valami apróságot. Talán a haja egy kissé rövidebb lett tavaly óta, most a válláig ér, jegyezte meg Zia, meg egy picit mintha az arca sem lenne olyan kerek.

– Ugye, nagyon szép?

– Igen, szép.

– Nem nézegetett körbe, nem fürkészte nagyon az embereket, esetleg nem...?

Zia a távolba meredt, és nem tudta, hány óra lehet, de az éjszaka táncosa az utolsó lépéseket járta. Hélios felállt mellőle, és a templom felé indult. Járása siralmas volt, egyensúlyozatlan, és egy tipegőjére hasonlított, de mégis megma-

Incze Ferenc: Alázat

radt egyfajta tartás magas testében. Zia tudta, hogy nem illik, de elgondolkodott, vajon hogyan lehet fél karral babot ültetni, és földet rendezni, emut etetni? Amíg barátja csöndben imádkozott a falaknak dőlve, ő maga arra gondolt, mi minden fog történni, amikor fölkel a festékáros lány. Valószínűleg ő is feljön a templomhoz ezen a szent ünnepen, kis szőnyegére kipakolja a ceruzáit, és amennyiben valaki kér tőle egy portrét, hát lerajzolja az embert, és körülnéz olyan nagyon sokad-jára, hátha a nagy tömegben feltűnik egy gesztenyebarna hajú, nagyon szép férfi, aki alig lehet idősebb, mint ő maga a 17. évével. Egy férfi, akivel sohasem találkozott rövidke élete során, de akárhányszor behunyta a szemeit, látta, ahogyan a hosszú éjszakákon, amikor nem tudott aludni, és a tömbházának apró ablakpárkányán ült, ez az arc rámosolygott. Néha a szomszéd épület falán vélte látni egy hatalmas plakáton, másszor a szomszéd ablakpárkányán ült, és bámult maga elé. Másnap reggel tudta, hogy igazából senkit sem látott, de olyan elevenen élt benne ez az arc, az a parázsló barna szempár, és ilyenkor ösztönösen a jobb kézfejehez kapott, mintha égetné ott egy apró pont. Tudta, csak a képzelete játszik vele, és annak ellenére, hogy olykor zavaróan sok volt ez a kép számára, örömmel fogadta ezt a rejtélyes férfit, aki álmaiban is néha meglátogatta.

Ziát az elmúlt év eseményei mérhetetlenül fölzaklatták, hisz úgy gondolta, nem kerülhet hiba a rendszerbe. A gép forog, és nem nyikorog, nem áll pillanatokra, nem zakatol, de ha valóban csak forog, akkor

miért hallja folyton a fogaskerekek találkozásánál ezt a fülsiketítő hangot, ami az egekről, és a hegyekről is visszaverődik? Olyan ez, amikor magadtól megtanulsz franciául, könyvekből tanulsz fonetikus írást, a kiejtést, és azt gondold, úgy beszélsz, akár egy párizsi polgár. Majd, amikor már elég pénzt gyűjtöttél, hogy elutazz a fővárosba, látod, ahogyan a levelezőtársad halványan elmosolyodik azon, ahogy ejted azt a magánhangzót, és nevetve javít ki, hogy ez a kiejtés aranyos, de nem teljesen jó...

Egy butaság, egy hülyeség, egy elfogadhatatlan eseménysor, és az idő, aminek be kellett volna gyógyítania ezt a sebet, de az éjszaka, a macskaköves sikátorok évtizedes csöndje maradt, összepréselte az ajkait, konokul rázta a fejét, és nem mondta ki a varázsigét. Nem volt feledés, nem volt feloldozás.

Miután tavaly az egész megtörtént, és Hélios pokoli kínok között egy fél tucat altató után végül álomba merült, Zia a legközelebbi benzinkúthoz ment, és a fél éjjelt ott töltötte: nézte az arizonai Tucsonból kivezető négysávos utat, és életében először arra gondolt, hogy talán nem is olyan jó minden. Inkább elviselhetően keserűes, néha izgalmas, és legtöbbször kiegyensúlyozott, de esténként unalmas és szürke, és minden mintha mindig máshol lenne. A vonatok. A legszebb gyümölcsösök. Az emberek.

A kasszánál dolgozó, pattanásos arcú fiú alig lehetett több, mint 17. Zia egy kinti asztalon ült, amikor látta, hogy a gyerek bezárja a boltot, kétszer is ellenőrzi az ajtót, és lassan megindul felé.

– Leülhetek? – kérdezte illedelmesen, egy bólintás után föltelepedett a fára, és rágyújtott egy cigire. Sokáig ültek csöndben egymás mellett, majd a fiú azt mondta, hogy ő még maradna itt, ugyanis a szülei mostanság sokat veszekszenek egymással. A pénz, legtöbbször, mondta, majd az orrán keresztül kifújta a füstöt. Azért is dolgozik itt a sulis mellett. Még sosem hagyta el az államot, de az álma az, hogy Brazíliába jusson el egyszer. Nem is városba, hanem magába az erdőbe, hogy ölelje körül a gaz, a csend és a vízesés hangja.

Zia talán sosem volt ennyire fáradt egész életében, de azt vette észre, hogy szívesen hallgatja ezt a zsíros bőrű fiút, aki egy benzinkút mellett elmeséli, milyen jó lesz, amikor nemsokára (olyan 2-3 év múlva) boldog lesz. Megkérdezte Ziat, ő mit dolgozik, mert olyan író kinézete van, olyan művész, talán. Zia azt felelte, hogy az ő feladata az, hogy segítsen két embernek, hogy egymásra találjanak, ugyanis mindkinek van egy elveszett fele, aki valahol ebben a nagy világban barangol, és minden tette közben, még ha nem is tud róla, ezt a másik embert keresi. Mindenki életében eljön az a pillanat, amikor először összetalálkozik a tekintetük ezzel a másik féllel, és ő azon dolgozik, hogy ez a pillanat minél hamarabb és akadálymentesebben bekövetkezessen. Ezért sokat utazik: hiszen minden nap máshol van rá szükség, és azon embereknek segít először, akik megkérik erre. Tényleg, ismételte, minden embernek van egy másik fele, csak egyetlenegy, akivel valamikor találkoznia kell.

Zia valamilyen különleges indíttatás miatt elmesélte ennek a gyereknek, hogy ma egy kerek fejű, barna szemű lány, aki pénzért rajzolt le idegeneket, egyszerűen átnézett azon a férfin, akit a sors 16 éve kijelölt neki. Úgy átnézett rajta, mintha köd és pára lett volna, egy zümmögő szerda két csodás hétvége között. Ilyen nem történik meg soha, vagyis hosszú pályafutása során még egyszer sem találkozott hasonlóval. Hiányzott a mágnesesség, a szikra és a szívverések koncertje a bizonyos pillanattól, és amikor Zia a munkatársához és legjobb barátjához fordult volna egy meglepett kiáltással, Héliosznak (így hívták őt) csak hült helyét találta. Ő, szegény, drága Hélios, már egy barna szempárban vetett ágyat, és saját szívének mahagóni asztalára is valaki kipakolta már új grafitfémjait, és vastag, tökéletesen fehér papírjait.

Egyetlen találkozás a nejlon szőnyeg fölött, és egy tökéletes fonás megszakadt. Egy apró mosoly és egy érintés, amely a férfinak úgy fájt, akár a tűz érintése. És minden más, amiről, mint egy gyerek, valamikor ismét meg kell tanulniuk beszélni.

Zia még sokáig beszélt, a fiú a távoli országokról faggatta, megkérte ezt a furcsa lányt, hogy véleményezze a spanyol kiejtését, és a srác azt mondta neki, talán ez eddigi élete egyik legszebb éjszakája. Ez a lány, aki egy fehér tógában ül itt mellette, azt állítja, hogy beutazta az egész világot, és egy társkereső oldal mindenese? A benzinkutas fiú nem vitatott semmit, csak boldog volt, hogy itt ülhetett ezzel a lánnyal, és nem kellett hazamennie abba a házba, ahonnan valószínűleg most sem hiányzott. A szülei valóban nem a legtökéletesebb emberek, de a tiszteletre megtanították, és talán ezért, talán félelemből nem merte felhozni ennek a lánykának, aki annyira elmerült saját élete keserédes vizében, hogy azúrkéken világít a szeme a sötétben, és ha nem sírna ilyen hangosan, azt hinné, egy szörnyeteg ül mellette.

– Hogy jutsz el azokra a helyekre olyan hamar? – kérdezte a gyerek egy különös arckifejezéssel, mielőtt eloltotta a cigit.

– Repülök – felelte Zia.

Utána tovább hallgattak az arizonai Tucsonban.

A Nap első sugarai lassan bújtak ki a távolból, és a két barát lábáig nyújtóztak a lépcsőkön. A város mozogni kezdett, dudái felébredtek, állatai azt kiáltották a világba: most még itt vagyunk.

Zia azt kívánta, bárcsak ne jönne ma ide a festékáros lány, bárcsak elaludna egy órára vagy örökre, vagy kificamítaná a bokáját, vagy egy szomszéd áthívna csövet szerelni, de ő mindenképp jobban tudta, hogy nem ez van megírva számára. Hogy ő miért van itt, nem tudta pontosan megmondani. Talán csak Hélios mellett szeretne lenni még egy kicsit, megszoritani a kezét, hogy minden rendben lesz. Neki itt már nincs küldetése, sőt, az lenne a legjobb, ha minél hamarabb eltávozna, nehogy a felelősségre vonásnál az ő neve is előkerüljön. Hélios egy jó ideje már föl-le sétálgatott a lépcsőkön. Zia rászólt, üljön le, mert úgy biztosan többet lát, azért! Ne azért üljön le mellé, mert szájalmas látnia, ahogy minden erejét összeszedi, hogy kiegyenesítse a hátát, és ne úgy kínlódjon sánta lépteivel, mint aki épp járni tanul. Ó, fájdalom, vidd tovább az ágyad!

Emberek jöttek a legdíszesebb öltözetükben a templomhoz, hosszú szakállú férfiak, és festett nők kezét szorongató apró gyerekek. Jöhetett volna az egész világ addig, amíg a festékáros lány hiányzott a rövid, barna hajával és ceruzáival.

Hélios megszólalt, nem szeretné, hogy ez csak egy emlék maradjon. Mert az emlékekből, ha nagyon sok van, egy történet születik, és a történet igazából csak két ember között igaz: az egyik azt mondja a másiknak, én így érzek most. Meg tudod érteni, hogy számomra ez mit jelent? Te is így érzel?

Zia persze megértette, hogy mire gondol a férfi, aki életében először és utoljára volt szerelmes, és akinek minden égi és földi törvény tiltotta, hogy itt legyen, és a lányt várja. Vagy ránézzen, megérintse, és megdicsérje a rajzait. Zia szerint a szív ügyeit nem szabad firtatni, és tudta, valamennyi idő múlva, miután elvégezte a dolgát, talán visszamegy a pattanásos arcú fiúhoz, és leül a benzinkút melletti faasztalra. Vagy, ha elment Brazíliába, talán utánamegy, és ha érdekelné fogja, elmeséli neki Hélios történetét. Hogy a barátja, aki sok-sok éve megcsonkítottan feküdt az ágyon, most egy halászfaluban és valahol az Indiai-óceán partján, vagy egy nagyvárosban, vagy egy hajón él azzal, akit ő választott magának.

Utoljára körbenézett a völgyben, és a rengeteg emberen, akik a templom körül gyűltek össze hosszú, színes tógájukban, és végignézte apró lábait is, amelyek olyan sok földet tapostak. Megpróbálta emlékezetébe vésni ereinek vonulatát.

Jött már. A festékáros lány egy barna vászonhátizsákban cipelte dolgait föl a lépcsőn, és amint fölért, letörölte az izzadságot a homlokáról. Egy földig érő, sötétkék ruhát viselt barna szandállal, állig érő haja nedves volt a melegtől. Apró kis teremtes volt, majdnem árva ebben a nagy, szemetes városban. Csak nézne már ide!

A lépcsőn nyoma sem volt annak a szálkás, magabiztos, ragyogó mosolyú férfinak, aki egy éve a piacon megállt a szőnyege fölött. Egy év magány, bizonytalanság, megtörtség akárkin meglátszott volna. Mindketten más utakat jártak az elmúlt évben, és egy perc ereje mekkora lehet mindemellett?

Hélios teljesen megmerevedve állt föl Zia mellől, reszketett az ajka, és mint egy vad, szuszogott.

Shíva nagy ünnepén, Nepálban, a festékáros lány a piacról, és a férfi, akinek egy éve levágták a jobb karját és a szárnyait az igazság nevében az angyalok.

Zia számára már nem volt maradás. Ha más nem, legalább ez a történet igaz volt közöttük és legjobb barátja között. Egy megerősítés, hogy én így érzek, nekem ez azt jelenti. Meg tudod érteni, hogy nekem ez mit jelent?

Úgy tűnt, testét ólomként kell cipelnie kis kezeiben. De ha a testének mindegyik erőre szüksége volt, ki tudja megmondani, a szívet hogy tudta felemelni, és magával hozni? Ezen évek múlva is nagyon sokat gondolkodott, amikor úgy érezte, teljesen üres a mellkasa.

Először csak sétált, majd kettesével szedte a fokokat, hármásával, a lépcső közepe körül pedig ugrott egyet, és többé nem látta senki, folszállt a kék égbe.

Böjte Beatrix 1999-ben született Segesváron, diplomáját idén szerezte a Babeş–Bolyai Tudományegyetem újságírás szakán. A *Helikon Amit nem lát a webkamera* címmel meghirdetett pályázatának 3. díjasa próza kategóriában.

Pál Hunor 2001-ben született Marosvásárhelyen. Jelenleg a Kolozsvári Műszaki Egyetem hallgatója. 2019 óta ír verseket. A *He-*

likon Amit nem lát a webkamera címmel meghirdetett pályázatának 3. díjasa vers kategóriában.

Püsök Kata 2001-ben született. Sokáig egy barátságos erdélyi kisvárosban élt, most az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának hallgatója. Első verseskötetén dolgozik. A *Helikon Amit nem lát a webkamera* címmel meghirdetett pályázatának különdíjasa.

Orientalizmus a századforduló magyar irodalmában

„Orientalizmusnak nevezem azt a gyűjtőfogalmat, amely felöleli a Kelet megközelítésének valamennyi nyugati módozatát” – írja Edward W. Said az 1978-ban megjelent, nagy port felkavaró *Orientalizmus* című művében.¹

A palesztin származású amerikai gondolkodó szemléletében inkább európainak tekinthető, hiszen míg Amerika számára a Kelet főként a Távol-Keletet jelenti, addig az európai ember gondolkodásában – a több évezredes történelmi tapasztalatokon alapulva – az arab világ, azaz a Közel-Kelet a mérvadó. Said egyik általánosabb meghatározása szerint az orientalizmus „az Oriens, vagyis a Kelet, és az esetek többségében az Okcident, vagyis a Nyugat közötti ontológiai és episztemológiai különbségeken alapuló világlátás”.² Többféle értelmezését, szűkebb és tágabb definícióját adja a jelenségnek, gondolatmenete rendkívül sokszínű, és nem véletlenül adott okot számos vitára.

„Az orientalizmus tehát nem egyéb, mint a Kelet meghódítását, átformálását és a felette való uralom megszerzését célul kitűző nyugati viselkedésminta³ – írja Said, aki szerint a fogalomnak alapvetően három pillére van:

- a szorosan vett „tudományos” orientalisztika, a keleti stúdiumok – filológia, nyelvészeti, történelmi stb. – művelése,
- a költők, írók, filozófusok, politikai gondolkodók és a gyarmati tisztviselők Kelet-képe az ókortól napjainkig,
- a 18. sz. végétől a Keletről való gondolkodás számos intézményben művelt és terjesztett legtágabb módja.⁴

Az orientalizmusnak ez a tág meghatározása teszi lehetővé az imperializmus,

illetve a gyarmatosító kapitalista Nyugat és a Kelet túlpolitizált, ideológiai kapcsolatát, amelyen belül a szorosan vett tudományos orientalisztika csak néhány szereplőre redukálódik. A továbbiakban viszont csak a második kategóriával foglalkozunk, vagyis a 19. és 20. század fordulója táján élt magyar írók és költők műveiben megjelenő Kelet-motívum értelmezésével. Ehhez is támpontot ad Said egyik definíciója a sok közül: „Szóhasználatomban az orientalizmus (...) felöleli azon álmok, képek és szavak halmazát is, melyek közül bárki szabadon válogathat, ha a két világot elválasztó határvonaltól keletre elterülő térséggel kapcsolatban kíván megnyilatkozni.”⁵

Oriens versus Okcident

„Az orientalizmus nem öröktől fogva létező jelenség. (...) Nem önmagától létezik, mint ahogy a Kelet sem önmagától létező fogalom. (...) Geográfiai fogalomként, térségként, régióként ugyanis mindkét földrajzi és kulturális egység – a dolgok történelmi vonatkozásait nem említve –, a Kelet, az »Oriens« és a Nyugat, az »Okcident« is az emberiség alkotása.”⁶ Said szerint a történet valamikor a görög–perzsa háborúk idején kezdődött. A Kelet lakóiról az ókortól kezdve készülnek etnográfiai, antropológiai jellegű leírások, gondoljunk Hérodotosz, Strabon, Plinius műveire. A középkorban Marco Polo, Evlija Cselebi és a többiek út-leírásai közvetítik az ismereteket.

A nagy felfedezések korától kezdve kiszélesedik az európai ember világképe, ettől kezdve nehezen választható el az orientalizmus a primitív, illetve az egzotikus kultúrák iránti vonzódástól. A távoli földrészek lakóiról nemcsak leírások keletkeznek, hanem már az ókorban (ld. Aiszkhülosz, Lukiánosz), ők maguk is irodalmi művek hőseivé válnak, s ez a tendencia a 17. századtól felerősödik. Ugyanekkor filozófusok vállalkoznak e népek szellemi kultúrájának általános értékelésére (pl. Montaigne, LaFontaine, Rousseau, Montesquieu, Voltaire). Elsőként Herder ismerte fel a keleti népek és irodalmak szellemének jelentőségét a Nyugatra nézve. *Gondolatok az emberiség történetének filozófiájához* c. munkája, valamint népdalfordítás-antológiája jelentik a primitivizmus, illetve az orientalizmus elméleti kiindulópontját. A 18. század vége felé fedezték fel az angolok, majd a németek a szanszkrit költészetet. Európa-szerte a romantika hozta meg a keleties irodalom fellendülését. Ezt Friedrich Schlegel és Goethe munkássága, az átvett keleti irodalmi formák terjedése jelzi. A romantika a vágyott egzotikum világát kereste Keleten, s a 19. század második felében feléledő újromantikus hullám a filozófia, a művészet minden területére kiterjedő Kelet-kultuszt bontakoztatott ki.

A 19. század derekán nyugati nyomásra Kína és Japán megnyitotta kikötőit, és ezzel egy addig soha nem tapasztalt kulturális kölcsönhatás kezdődött meg. 1854-ben áruk borítópapírjaként japán fametszetek kerültek Párizsba, Európa kulturális fővárosába. Innentől számítható a japán művészet nyugati felfedezése, az impresszionizmus, majd a posztimpresszionizmus japán kultusza. Az orientális motívumok váltak a műalkotás megújulásának fő forrásává, s az egzotikum iránti vágy lett a század utolsó évtizedeiben Európa-szerte kibontakozó szecessziós mozgalmak egyik esztétikai alapelve. „Európában, különösen a művészi és irodalmi produkció területén, lassanként kialakult egy elképzelt 'Kelet', amelyben kínai, török, indiai, perzsa, arab, héber, babiloni, asszír és óegyiptomi elemek az 'orientálisnak' egy teret és időt átfogó meta-képzetében egyesültek.”⁷

A magyarországi Kelet-divat a millennium táján

Miként egész Európában, úgy Magyarországon is élt a Kelet iránti érdeklődés. Egy mozzanatban azonban élesen elkülönül egymástól a nyugat-európai és a magyar Kelet-kultusz: a magyarok nem csupán az egzotikumot, hanem saját múltjuk megtestesítőjét is látták a Keletben. „A nyugati romantika azonban a keletiségben csak tartalmi elemeket keresett. S midőn az orientalizmus e sajátságok hangsúlyozását hirdeti, ezáltal nálunk a faji vonások előtérbe nyomulását segíti elő. Ami tehát a nyugati romantikának egyik

Kopacz Mária: *Hajnali bombázás*

>>>> folytatás a 16. oldalon

tartalmi törekvése volt, az a magyarságban mint faji vonás *formailag* élt.”⁸

A század végi, század eleji Magyarországon szinte kordivat volt a Kelet-kultusz, s itt is, mint Nyugaton, a képzőművészetben kezdődött, s a szecesszió szárnyai alatt bontakozott ki. Míg a bécsi szecesszió világvárosi kultúra eredménye, addig a magyar népi elemekből táplálkozik. Az 1880-as évek közepén lépett fel Huszka József, aki azt hirdette, hogy a magyar művészetet a keleti eredetű magyar népi ornamentika felduzzasztásával meg lehet és meg kell teremteni. A nemzeti stílusra való törekvés a századvégen elsőként az építészet területén jelentkezett. Lechner Ödön ázsiai, indo-iszlám motívumokat keresett, hogy feltámassza a lassan elfelejtődő népi formanyelvet.

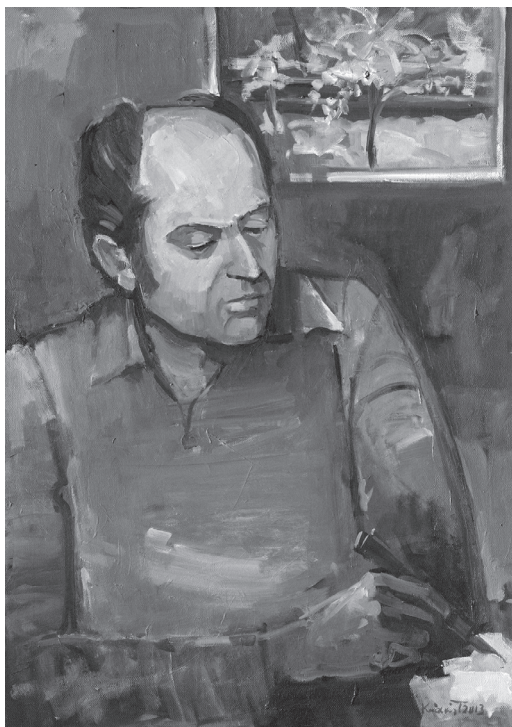
A kibontakozó Kelet-kultusz egyik oka – mint Király István rávilágít – a milleniumi biztonságérzet, az annak nyomán eluralkodó nagyhatalmi mámor, a magyar birodalomról álmódó délibáb-gondolkodás. Másrészt a pángermán törekvésekkel, az egyre nyíltabb német imperializmussal szemben újra feléledt a sajátos kisépítészeti érzés, a hagyományos függetlenségi – szabadságharcos magatartás. Széles bázisa volt a pánturanizmus jelszavával élő „ifjútörök” nacionalizmusnak is, s általában a legkülönfélébb tartalmi-eszmei tendenciák forrtak össze és kerültek egymás mellé keletiség címen. Az 1910-ben megalakuló Turáni Társaság tagjai három fő irányvonalat képviseltek: egy részüket a szűken tudományos érdeklődés, másokat az imperialista nagynépi nacionalizmus, ismét másokat a védekező, kisépítészeti nacionalizmus hozott együvé.⁹

Nagy hatást gyakorolt az akkori világtörténelem már említett, legfeltűnőbb és legjelentősebb eseménye, Japán hihetetlen gyors gazdasági és katonai fellendülése. Az elmaradt ország pár évtized alatt nagyhatalmi rangra emelkedett, s ez különösen az 1904–05-ös orosz–japán háborúban vált nyilvánvalóvá. Ezt a felemelkedést egész Európa döbbenet, sőt félelemmel figyelte. Nálunk viszont némelyekben a mongol rokonság illúzióját ébresztette.

A magyar irodalom és az orientalizmus

Míg Nyugat-Európában az idegen tájak és témák a koloniál- és az egzotizáló irodalom keretein belül is megjelenhettek, addig a magyar irodalomban – gyarmati területek híján – erre csak az utóbbi keretei között volt lehetőség. A magyar egzotizáló irodalom jelentős hányadát képviselik az orientalizmus témakörébe tartozó művek, ez a történelmi hagyományozottsággal (ld. legkorábban felfedezett területek) és a relatív földrajzi közelséggel is magyarázható.

Az irodalom Kelet felé fordulása több síkon is tapasztalható. Egyrészt útleírások keletkeztek, pl. Vámbéry Ármin, Ló-

Kádár F. Tibor: Kántor Lajos

czy Lajos, Zichy Jenő, Bíró Lajos stb. újtörökről. Keleti művek fordításai jelennek meg, s míg a romantika korszakára a gyűjteményes prózai művek lefordítása volt jellemző (pl. az *Ezeregyéjszaka* mellett a *Pancsatantra* és az *Ezeregy nap c. perzsa mesegyűjtemény*), addig a századforduló a költészet felé fordult. A kínai és japán versek legavatottabb tolmácsolója Kosztolányi Dezső.¹⁰ Az orientalizmus leggyakoribb megjelenése a tematikában tapasztalható, a teljesség igénye nélkül példaként említhetjük Krúdy Gyula *Szindbád-történeteit* (1911), Lengyel Menyhért *Tájfún c. drámáját* (1909), ill. *A csodálatos mandarin történetét* (1916).

A romantika korában kibontakozó magyar orientalizáló irodalommal kapcsolatban Staud Géza „sajátos faji diszpozíciókról” beszél, s ez érvényes a századfordulóra is. Az irodalmat áthatotta a magyarság keleti eredetének misztikumuma, elég egyetlen, az egész irodalmunkat átfogó kortörténeti dokumentumra hivatkozunk. A millennium évében jelent meg Beöthy Zsolt *A magyar irodalom kis-tükre* című összefoglaló műve, s ez elénk tárja azt a lelki típust, amely a nemzeti fejlődés változásai során és az idegen áramlatok hatásával szemben is állandó maradt. Ennek szimbolikus képe a „volgamenti lovas”, akinek alakja az egész művet áthatja.¹¹

A magyarabb magyarság utáni vágy megnyilvánulási formája a pogány magyarság után feltámadt nosztalgia. Ez egész irodalmunkat áthatja, a századfordulón jelenik meg Herczeg Ferenc *Pogányokja* (1902) s Gárdonyi Géza regénye, *A láthatatlan ember* (1902). A korszak lírájának egyik legnépszerűbb jelzője a „pogány”. Bodor Aladár szinte közelebb érzi magát pogány őseihez, mint modern környezetéhez:

„...pogány szemében
Régen ledöntött pogány oltárok
Régen kioltott, kigúnyolt lángok
Visszfényes reszket.”

„Álmodtam én is fényes Ázsiáról, hol harcra fú a vágató magyar” – írja Kosztolányi Dezső *Magyar szonettjeiben. Honfoglalás előtt c.* versében pedig pogány magyar életképet ad:

„A völgybe, lenn, tüzet rakott a táltos,
Árpád a földre roskadt reszketeg
S zokogni kezdett, mint egy kis gyerek.”
Juhász Gyula *A szentesi határban* írja

sorait:

„Itt álmodik Attila valahol...
Fölötte bús darumadár dalol,
Fölötte magyar ég kék sátorá,
S a hunok harca áll s hunok tora.”

Gyóni Géza *Turáni éneket* ír, s Babits is megkomponálja *Turáni indulóját*:

„Mi vagyunk a rónán járók,
Soha napján meg nem állók,
Lég fiai, röpke rárók,
Messze mezőn szerteszállók.
Huj, huj, huj!

.....
Rajta széllel, zivatarral!
Haj szabir az onugorral,
Hajrá hét törzs hét magyarral,
Nyolcadikkal, mord kabarral!
Huj, huj, huj!”

E költőknek csak egy-egy versében vagy alkotói korszakában találhatóak meg a Kelet-kultusz inspirálta képek. Adynak azonban egész költészetét áthatja a Kelet iránti érdeklődés, verseit átszövik a pogány mitológia jelképei, s mindegyik részben prózai műveiben kapunk magyarizációt. Rajta kívül csak egyetlen költőnk van, akinek egész pályaképe e téma köré rendeződik. Egy mára már elfeledett alkotóról van szó, Zempléni Árpádról, aki számos vogul–osztják és turáni mondát, hősi éneket dolgozott fel elbeszélő költeményeiben. „A nyugati műveltségű költő a finnugor, illetve turáni népmondák, régék feldolgozásával pótolni akarja hiányzó pogány mitológiánkat és költészetünket, s fel akarja rázni a turáni népeket (beleértve a sárgákat is) az árják ellen...”¹² Lét-rehozott rendszere történeti, nyelvészeti képtelenség, Turán jegyében összeolvasztotta Szkítiát Lappóniával, a törököket, mongolokat, japánokat a finnugorsággal. Fölfedezett a maga számára egy új szellemi tartományt, a Kelet kultúráját, s ebben a nyelvokon népek folklórját, amelyet addig még soha, egyetlen költő sem méltatott. *Turáni dalok* című, 1910-ben megjelent kötetében keleti népek ősrégét szötte újjá. Álljon itt egy példa a *Boszszú* című osztják hősi énekből, amelyben egy sámánszertartás folklóristához méltó leírását adja:

„Dombtetőn máglya ég, áldozat van,
Ének szól, dob pereg, fő a katlan.
Kalt-képes, bálványos térségen ott
Sörényes-lovat-ölt népség forog,

...
Közöttük fehérben, mint egy király
Bósz Lohn-sát-jagali vén javas áll.”¹³

A *Turáni dalok* folytatása lett volna a *Táltos énekek*, de ez már nem készült el. Zempléni Árpád költészetének vitathatatlan értéke az archaikussá stilizált nyelvezet. Így ír *A szentgalleni kaland* című művében:

„Gencöl-úr, Mundzuk úr uruszágabél tér,
Vigadni telepszön áldomás tüzenél.”

A Kelet Ady prózai műveiben

Ady is Nyugat-Európában, Párizsban találkozott a keletiség kavalkádjával, illetve a Kelet képviselőivel is. Például Bajashi, az „én sárga kis japán diákom” (*Buddha temploma vár*, Budapesti Napló, 1905) valószínűleg egy volt azok közül a tehetséges fiatal emberek közül, akiket Japán program-szerűen küldött ki Nyugatra, hogy az ottani civilizáció technikai és kulturális vívmányait tanulmányozzák. A novella tanúsága szerint addigra már némi infrastruktúrával is rendelkeztek a francia fővárosban élő japánok, hiszen Ady karácsony estéjén Buddha templomába igyekszik barátjával.

Az *Abd-El-Kader* című egzotizáló novella valós alapja egy olyan jelenség, amely nem volt ritka a századforduló gyarmatosító birodalmaiban. A kolonizáló államok a távoli tájakról őslakók csoportjait szállították Európába, hogy ott – főként állatkertekben – kiállítva bemutathassák őket. A cél nem csak az idegen kultúra, ember-típus, ruházat stb. megismertetése volt, hanem az európai lakosság fölényérzetének erősítése is.¹⁴ Ady hőse egy 16 éves, szép arab fiú, Abd-El-Kader, aki a nagyapjával érkezett Párizsba. Ady antropológiai jártassággal és művészi érzékenységgel ábrázolja a bennszülöttek szépségét, akik közül kitűnik a szinte az együgyűségig ártatlan fiú. Szépségét hamar felfedezik a párizsi asszonyok, és esténként elviszik a városba, ahonnan néha csak napok múlva, frakkba öltöztetve, zavartan, szégyenkezve és pénzzel érkezik vissza. A rövid elbeszélés élesen ütközteti a romlott európai város és a bennszülött fiú tiszta világát, tulajdonképpen felvonultatja a kolonizációs próza kliséit, mindezt ugyanakkor olyan mélylélektani megállapítások kísérik, amelyek csak tollvonásszerűen, de elkerülhetetlenül előkészítik a végkifejletet: „Egy pillanat volt, egy rémes pillanat. Egy pompás, divatos, párizsi asszony jajgatott véres, összetépett arccal.”¹⁵

A török, mongol, vogul rokonság gondolata Adyt is erősen foglalkoztatta, ennek számos bizonyítékát találjuk prózai műveiben. A Japán-gondolat kör több publicisztikai írásában megjelenik. „A varázsos Japánt is szeretném látni, mielőtt az életem elaludnék...”¹⁶ Az 1904-es, *Mit mond egy kicsi japán?* című cikke személyes indíttatású: „van egy kicsi japán barátom. Nekem is van. Szereztem.” S az élmény kapcsán elemzi, mit jelent a korabeli európainak ez az ismeretlen keleti ország: „Ezért fordult lelkünk a kicsi japánok felé. Csömörlünk önmagunktól (...) Vonalaikat a nagy univerzumnak szebben és jobban látja a maga ferde szemével a kis japán... És mi kezdünk hódolni...” S a bámulat mellett megjelenik a félelem is: „Jaj, hogy szétver ez még közöttünk! – És vajon nincs-e »sárga veszedelem«?”¹⁷

A *mukdeni lángok* című, 1905-ös írásában pedig ez a félelem katartikus feloldást nyer: „Tokió diadalünnepepre készül. Van oka ünnepelni, ragyogni ennek a rejtélyes, csodás nemzetüstökösnek, mely jött, hogy bevilágolja a világot, hogy elhessegesse a

lidércet, mely a kultúremberiség mellett nyomta... Töröljük le könnyeinket. A borzasztó embermészárlás vékonytengerét a föld beissza. És engedjük, hogy a mukdeni örömtűz vidám pirosságot verjen az arcainkba.”¹⁸ (A mukdeni csata az orosz-japán háború 1905 tavaszán lezajlott döntő ütközete volt, s egyben a történelem addigi legnagyobb csatája.)

A magyar-japán rokonság ötletén is elmereng Ady, s igen tárgyilagosan: „Mióta ők csinálják a történelmet, a kis japánok, nagy a guszтусunk rokonságba lépni velük. Banzájozva vélik köztünk sokan, hogy mi is olyan kiváló nép vagyunk. Majd csak egyszer mi is megszólalunk... Holott pedig ez a vélemény a magyar nacionalizmusnak egy bogara csak. Bár csak rokonságban volnánk velük. De nem vagyunk.”

Lírájában is találkozunk a gondolattal: „S összekarolt a Nippon-babona, Japán-rokonság éltette a gőgünk.” (*Margita Párisba jött*)

Úgy tűnik, Ady teljesen elzárkózik a rokonság ötlete elől. De írásának a politikai mellett van egy kulturális vonulata is. Azzal kezdődik, hogy kiderül ezekről a „modern hunokról”, hogy „tudnak azok mindent. Még magyarul is tudnak. És mi még néhány évvel ezelőtt csak annyit tudtunk örölközni, hogy 'Yokohama, Nagaszaki, Hakodate, hajh'.” S a cikk végén Ady arról a legújabb magyar ötletéről számol be, hogy néhány diákok kellene ösztöndíjasként Japánba külden: „Hátha igaz a hun rokonság. Hátha ott, szélső Keleten a rokonságunktól könnyebben megtanulhatnók mindazt, amit itt Nyugaton kellett volna, s nem tudtunk...”¹⁹

Ady élénk figyelemmel követte kora népi és nyelvrokonság-kutatásait, ismerhette Vámbéry Ármin munkásságát, s reagált a századfordulón még mindig dúló ugor-török háborúra: „Olvasom a Bródy Sándor lapjában a Vámbéry Ármin új tudós harckezdesét a török-magyar rokonságról. Valóban turkok lehetünk mi. Fatalisták, kényelmesek és kényesek. Kalmárkodni nem tudunk, pedig a modern élet kalmárkodás.” S folytatva a gondolatmenetet, beleszövi a kor elmélyült folklórkutatásáról szóló ismereteit is: „Tegnapelőtt Vikár B., régi újságíró, ki lent járt a Székelyföldön, s belevegült e ritka becses népbe, melyet a mai rendszer nem tart oly szükségesnek megmenteni, holott veszedelmesebb, mint a ruténeké, rendkívül érdekes dolgokat beszélt a nép lelkéről. Ez a világ legelhagyottabb népe, pedig csodanép, értékes nép, okvetlenül nagyon régi fajta.”²⁰ A török-magyar-székely párhuzam ősi gyökerekből indul, de Adynál természetesen aktualizálódik és ironizáló következtetésekbe torkollik a *Muri nélkül* című írásban. Keleti eredetünk emlegetése több Ady-cikkben is az öngúny eszköze. A legélesebb hangot talán a *Menjünk vissza Ázsia* című dörgegelme üti meg: „Nézzek bennünket a kultúrnek. Látják képtelenségünket a haladásra, látják, hogy szamojéd erkölcsökkel terpeszkedünk, okvetetlenkedünk Európa közepén.”²¹ E cikkben Ázsia nem a szkíta egzotikum, hanem a szamojéd rokonság helyszíne.

Kádár F. Tibor: Széki lány

A keleti motívumok Ady költészetében alkotnak összefüggő szimbólumrendszert. Közel ezer verse egyetlen egészet alkot, amelyben az ősi magyar hitvilág elemei, a magyar lélekben lakozó archetipikus képek sora ötvöződik a legmodernebb lírai kifejezésmóddal. Ady születésétől fogva kapcsolatban állt a Szilágyság folklórájával, s ezen belül a saját személyéhez kapcsolódó hiedelmekkel is. A „táltosok átkos sarja” egész életművével Keletet és Nyugatot kapcsolja össze.

(Részlet egy nagyobb tanulmányból)

Jegyzetek

- ¹ Said, Edward W.: *Orientalizmus*. Bp., Európa, 2000, 130.
- ² Uo. 11.
- ³ Uo. 12.
- ⁴ Uo. 12.
- ⁵ Uo. 130.
- ⁶ Uo. 15.
- ⁷ T.Scheffler: *Exotismus und Orientalismus*. In *Tropische Tropen – Exotismus*. KulturRevolution, Zeitschrift für angewandte Diskurstheorie, nr. 32/33, Hg. Jürgen Link, Essen, Klartext Verlag, 1995, 105.
- ⁸ Staud Géza: *Az orientalizmus a magyar romantikában*. Bp., Terebess, 1999, 26.
- ⁹ Király István: *Intés az őrzőkhöz*, Bp., Szépirodalmi, é. n., I/245.
- ¹⁰ Zágonyi Ervin: *Kosztolányi japán fordításai*. ITK, 2008/4. Kosztolányi Dezső: *Kínai és japán versek*, Bp., Révai, 1943, reprint: Laude Kiadó.
- ¹¹ Beöthy Zsolt: *A magyar irodalom kis-tükre*: Bp., Athenaeum, é. n., 15.
- ¹² Komlós Aladár: *A magyar költészet Petőfitől Adyig*. Bp., Gondolat, 1959, 371.
- ¹³ *Századvégi költők*. II/135.
- ¹⁴ Gabriele Eissenberger: *Menschliche 'Exoten' in Zoologischen Gärten: Völkerschauen im 19. und 20. Jahrhundert*. In *Tropische Tropen – Exotismus*. 112.
- ¹⁵ Ady Endre: *Az én hadseregem*. Bp., Kozmosz, 1977, 332.
- ¹⁶ Ady Endre: *Publicisztikai írásai*. Bp., Szépirodalmi, 1977, I/288.
- ¹⁷ Uo. I/565–566.
- ¹⁸ Uo. II/79.
- ¹⁹ Ady Endre művei. *Publicisztikai írásai*. Bp., Szépirodalmi, 1977, 71–72.
- ²⁰ Ady Endre: *Publicisztikai írásai*. i. m., 1977, I/377.
- ²¹ Uo. I/210.

Járványmozi: maszkban az Arany Pálmaért

Cannes-i fesztiválnapló 2021

Izgatott telefonálás házi orvosnak, oltóközpontnak, egészségügyben dolgozó ismerősnek: hogy lehet időnek előtte megkapni a második oltást? Alig három héttel a fesztivál kezdete előtt derült ki ugyanis, hogy a részvétel feltétele a második oltás után eltelt 14 nap... Az elmúlt húsz évben, mióta odajárok, még sose volt ennyire kiszámíthatatlan a fesztivál: azt, hogy a szokásos májusi időpont helyett július elején megtartják, április környékén a fesztiváligazgatók kívül nagyjából senki se hitte el – nem kis mértékben azért, mert tavaly is utolsó utáni pillanatban fújták le a rendezvényt. Bár a járványadatok még mindig aggasztóak voltak, május körül a fesztivál elkezdte csöpögtetni az infókat, június 13-án pedig megtartották a nagy sajtótájékoztatót a beválogatott filmekről. Nekünk, sajtósoknak még mindig csak homályos infók jöttek a részvétel konkrét egészségügyi feltételeiről, de néhány kollégával a szelekció kihirdetésének napján spontán kialakult csetablakban kommunikálva elkezdünk hirdetések nézni, és estére, fejest ugorva az ismeretlenbe, lefoglaltuk a szállást.

Másfél év lezárás után leszállni a nizzai repülőtérre – ahol a landolás amúgy kifejezetten látványos, a tengerparti kifutópályára érkezni olyan, mintha egyenesen a vízre szállna le a gép – orgazmushoz közeli eufóriával járt, a reptérre vezető üvegfolysón kurjongatni támadt kedvem. Bár moziba a nyitás utáni napon itthon már elmentem, a hatalmas cannes-i vásznanakon a cinéphile pezsgés közepén megnézni a kortárs filmtermés legjavát olyan páratlan élmény, aminek értékét a megvonás csak felnagyította. Persze a bosszankodás már otthon elkezdődött, a sorbanállás járvány megelőzési okokból való elkerülése érdekében ugyanis online jegyrendszert vezettek be, ami a fesztivál előtti napokban állandóan lefagyott, így fogalmunk sem volt, miként fog ez működni. Végül néhány napnyi kínlás után helyrerázódott a rendszer, amit – ezt azért hozzá kell tenni – a nagyon alacsony résztvevőszám csak kis nyomás alá helyezett. Az első vetítésen – François Ozon újabb felejthető filmje – döbbsenem rá, hogy itt valószínűleg akkor se lesz gond bejutni a vetítésekre, ha egyetlen jegyet sem sikerül a rendszerben lefoglalni. Később egy ügyintézővel folytatott beszélgetésben derült ki számomra a hivatalosan nem nagyon szelölőztetett adat: az általában megszokott 35 ezer helyett idén csak 20 ezer akkreditációt adtak ki.

Egy irodalmi folyóirat olvasói számára nem lehet ismeretlen a francia Emmanuel Carrère neve, aki regényei mellett időnként filmeket is forgat – első este ki is kötöttem a *Rendezők Két Hete* szekció megnyitóján, ahol Fredrick Wiseman életműdjának átadása után nézhettük meg *Ouistreham* című filmjét. Juliette Binoche észak-francia iparváros állásközvetítő irodájában téblábol, szakadt és zaklatott emberek között, és bármennyire jól játszik a nagyobb formátumú és magasabb státuszú szerepekhez szokott francia sztár, kissé idegenül hat a proletariátus között. Azonban épp csak kezdjük ezt elfogadni, mikor kiderül, valójában a környéket és a környezetet kutató íróként következő regényéhez gyűjt közvetlen élettapasztalatot – így pedig érthetővé válik a csipetnyi idegenség, amit első perctől érzékeltünk. A film egyrészt kőkemény kapitalizmuskritika, mert az író fenntartások nélkül beleáll a legkeményebb melókba, és takarítóként dolgozva megtanulja, milyen gyegyetlenül kisajtolja a rendszer az utolsó energiaceppeket is a legszegényebkekből, akik számára a fizetett szabadsággal járó, határozatlan idejű teljes állás az elérhetetlen álom legfelső foka. Másrészt a finoman rétegzett film a mindezt megmutató művészi attitűd ellentmondásosságát is tárgyalja: akármennyire jó szándékkal közeledik, erkölcsileg elfogadható-e a főhős által elkövetett becsapás, és így van-e lényeges különbség az inspiráció és a kihatásnálás között?

Második nap az izraeli Nadav Lapid dühös, de üdítően friss és experimentális politikai filmje után elcsíptem a nyitófilm utolsó vetítését egy távoli, eldugott moziteremben. Leos Carax formabontó kreativitása egy Sparks zenére írt rockopera / musical közegében is garanciának tűnt, de az *Annette*, minden borzongató kísértetiesége ellenére, nem kiemelkedő darabja az életműnek. A sztori egy nem túl szofisztikált humorral operáló stand-upos (Adam Driver) és egy világhírű szoprán (Marion Cotillard) valószerűtlen és rosszul is végződő szerelmét meséli el, néhány szenzációs, tíz napnyi filmnézés után is megmaradó vizuális és dramaturgiai ötlettel, amelyek azonban nem állnak össze egy konstansan magas színvonalú és komplex alkotássá.

A napot az egész idei fesztivál egyik legnagyobb szerűbb filmje, Joanna Hogg *The Souvenir* című mozijának második része koronázza. Egy kifejezetten aszkétikus filmnyelvet használó szerzői filmes-től szokatlan és váratlan, hogy a 2019-es Berlinálén bemutatott film után folytatással jelentkezik. A valószínűleg önéletrajzi jegyeket is tartalmazó sztori középpontjában egy jómódú családból érkezett diáklány áll, aki filmiskolán tanul Lon-

donban, miközben megpróbál kezdeni valamit új szerelmével, az állítólag diplomataként dolgozó, amúgy meg súlyosan heroinista Anthonyval. A második rész a túlradagolásban meghalt férfi mozgóképes emlékművén dolgozó lány küszködéséről szól, arról, ahogy az elvesztés után a forogtatás kínál ürügyet számára, hogy a legapróbb részletekig újraalkossa és újraélje szerelmük kulcsmomentumait és -helyszíneit. Az érzésekben és gondolatokban gazdag film csendes visszafogottsága ellenére az egész fesztivál egyik csúcspontja volt.

Az eredeti májusi időpontban soha nem tapasztalható ragyogó napsütés és a kellemes, 26-27 fok körüli hőmérséklet tökéletes nyaralóidő lett volna, de tisztességes fesztiválozóként még nem engedtem az azúrkék tenger csábitásának, csupán egy hajnali tengerparti futással adóztam a hely szellemének. *A világ legrosszabb embere* címmel fut a norvég Joachim Trier különleges, 12 fejezetre tagolt romantikus tragikomikuma – ha szabad ilyen képzavarral élni. A harminc körüli, hivatását és önmagát nem találó Julie kapcsolatról-kapcsolatra sodródik, és önmaga keresése közben mintha arra jönne rá, hogy lehet, nem az egyetlen valódi életcél megtalálása és követése a legfontosabb feladat. A jó értelemben kellemes film hullámhegyeken és -völgyeken, vidám és drámai helyzeteken vezet el egy olyan végkifejletig, aminek legelgondolkodtatóbb és értelmezéseket leginkább megnyitó eleme pont a befejezetlenség. A főszerepet kedves esetlenséggel alakító Renate Reinsve a legjobb színésznőnek járó díjat kapja majd bő egy hét múlva.

Nehéz annál nagyobb mozi ellentmondást elképzelni, mint hogy egy intim, homoszexuális szerelemről szóló bensőséges kamaradramát óriási, a teljes látómezőt kitakaró, vadonatúj IMAX vásznon nézünk. Cannes La Bocca nevű külvárosának legszélén épp a fesztivál előtt készült el egy hatalmas, vadonatúj multiplex mozi, aminek három, már befejezett termét be is vonták a vetítésekre, így adva lehetőséget a kimaradt filmek pótlására – mely pótvetítésekre persze leginkább jóval nagyobb részvétel esetén lett volna igazán szükség. Mindenesetre itt sikerült elérnem az *Un certain regard* szekció legkülönlegesebb alkotását, a megtörtént eseményeken alapuló *Grosse Freiheit* (Nagy szabadság) című német filmet. Az ismét zseniális Franz Rogowski excentrikusan szabad, a szabályokat az egyértelmű vesztélyek ellenére, valamilyen eltiporhatatlan belső szabadságvágyból újra meg újra csibész módon megszegő karaktert alakít, akit homoszexualitása miatt ugyan még a náci vittek koncentrációs táborba, azonban onnan szabadulva a hatályos törvények alapján egyenesen köztörvényes börtönbe vitték, hátramaradó büntetése letöltéséért. A Sebastian Meise által rendezett film három időszakában (1945, 1956 és 1968) követi újra és újra börtönbe kerülő hőst egészen a homoszexualitást elzárással sújtó törvény 1969-es eltörléséig. Formanyelvében nem feltétlenül formabontó, igazi színészfilm ez, ami az

>>>>> folytatás a 18. oldalon

események megrendítő mivoltán túl a történetek emberi megélésének árnyaltságát, sokszínűségét úgy tudja felmutatni, hogy a külvilág által lehetetlenné tett szerelem keserősége a torkunkat mardossa. Mai magyar viszonyok közt pedig különösen aktuális a film.

A szombat botrányfilmmel kezdődött: Paul Verhoeven szexuális gyönyörökben fürdő leszbikus apácákról forgatott nagy szabású és intellektuális mozit – aztán persze kiderült, az igazi botrány még odébb van. A *Benedetta* meglehetősen hűen követi a 17. században megtörtént eseményeket, amelyek a pesciai teatinus zárkában estek meg a misztikus látomások és stigmák révén zárdafönökségig jutó, a szolgálatára kirendelt társával pedig túlfűtött erotikus viszonyba bonyolódó apácával. A film igazi érdekességét nem a gyönyörök emlékezetesen grafikus ábrázolása adja, hanem az, ahogyan ezt médiaelméleti kérdéssé emeli, és így a valóságot meghatározó politikai döntéseket befolyásoló látvány megkonstruáltságáról beszél. A látomások, az Úrral való beszélgetések és a Jézustól kapott második szív esetének (ezek egyébként mind a korabeli periratokból származó részletek) valódiságáról való tudományosan és jogilag szabatos meggyőződés az egyház részéről természetesen nem a valóság (ily értelemben nyilván lehetetlen) feltárásáról, hanem az intézmény renoméjének megőrzéséről szól. Verhoeven látványos és okos adaptációt készített Baudrillard szimulákrum-elméletéről, és ne tévesszen meg senkit az, hogy ezért semmilyen díjban nem részesült: a versenyprogram talán legjobb filmje volt.

Délután kiderült, hogy a vodkába áztatott orosz néplélek szívjóságának ábrázolása még mindig kitesz egy jó filmet. Leszbikus szerelemmel indul a történet, a kissé esetlen, enyhén malacképű régész-

Enyedi Ildikó: *A feleségem története*

tanonc lány a moszkvai alternatív művészeti körökbe beágyazott irodalmár barátnőjével él együtt, mikor úgy adódik, hogy egyedül kell Murmanszkba utaznia a sarkkörön túli sziklarajzokat megnézni. Valamikor a kilencvenes évek végén járhatunk, mikor a még mindig a szovjet lepusztultság nyomait viselő Oroszország kellően egzotikus ahhoz, hogy Juhi Kuosmanen rendező a „nyugati” és a „keleti” univerzum termékeny súrlódását ábrázolja a segítségével. A visszahúzódó finn lány a hosszú vonatút során a hálókocsiban fura barátságot alakít ki társával, a hallgatag, bizonyos fokig sértődékeny, de mégis dinamikus orosz fiúval. *Compartment no. 6.* legnagyobb érdeme az érzékeny rendezés, ahogy modoros szemlélődés nélkül a helyzetekből tudja kibontani az érzelmi történet alakulását; ugyanakkor nem mehetünk el szó nélkül amellett,

hogy a Nyugatnak a Keletet voltaképpen lenéző módon egzotizáló perspektívájára épül az egész narratíva.

A román filmet ezúttal egyedül Radu Muntean képviselte a Rendezők Két Hete szekcióban egy még hozzá képest is erősen minimalista alkotással. Mindentől távoli falvakba karácsony előtt humanitárius segélycsomagot szállító terepjáró beragad a sárba – ennyi az *Intregalde* (a Torockótól nem messzi Havasgárd, az egyik környéki falu neve) teljes története. Az már természetesen a rendező, Răzvan Rădulescu forgatókönyvíró és a színészek tehetségéről szól, hogy ezt a helyzetet miként töltik fel tartalommal, érzellemmel és sokrétegű jelentéssel. A sárral, hideggel és egymással küszködő figurák története a konkrétumokon túl leginkább a nagyvárosi „elit” és a vidék közti mérhetetlen, áthidalhatatlan szakadékról szól: arról, hogy ez a terepjáró-rajongó társaság még az adakozást is szenvedélyének kiélésére használja, hogy a leereszkedő jótétemények magasztos gesztusai miként válnak a résztvevők akarata ellenére óhatatlanul megbélyegzővé, és arról, hogy a két világ oly távol került egymástól, hogy hiába beszélnek ugyanazon a nyelven, nem érthetik meg egymást. Az árokba szoruló autó a konkrét nehézségen túl természetesen a megrekedtségről is szól, arról a társadalomról, ami elindult ugyan a nyugati kapitalizmus felé tartó úton, de egy bizonyos szint után nem tud hová haladni, és mintha egy helyben topogna. A film sallangmentes egyszerűsége, a szinte groteszk helyzet földhözragadtságába jól elrejtett átvitt, komplex jelentések nehezebb hozzáférhetősége miatt valahogy észrevétlen maradt a filmek cannes-i áramlásában, pedig nagyobb figyelmet érdemelt volna.

Hétfőn végül megadtuk magunkat a Riviérának, és több órát kiszakítva a fesztiválból a tenger által kínált egyszerű örömeknek hódoltunk. Persze három film azért így is belefért a napba, ezek közül a japán Rjúszuke Hamagucsi *Vezess helyettem* c. munkája volt kiemelkedő. Az egyetlen perc híján három órás alkotás Murakami azonos címe novelláján alapul,

Paul Verhoeven: *Benedetta*

Julia Ducournau: *Titán*

és egy veteránautója iránt rajongó színházrendezőről szól, akinek egy hirosimai munkája során valamely belső szabályzat miatt hetekig nem engedik saját kocsiját vezetni, hanem sofört rendelnek mellé. A különböző származású színészeket a színpadon saját anyanyelvükön beszéltető rendező az egymással és egymás mellett beszélés szofisztikált játékait viszi színpadra, és közben a színészekkel kialakuló viszonya saját tragikus személyes sorsával fonódik össze. A film erényeinek java része érzésem szerint az egész konstrukciót kitaláló, a társadalmat, a személyeset, a pszichését és a misztikusát finoman egybesodró Murakaminak köszönhető – nem véletlenül a legjobb forgatókönyvért járó díjat nyerte.

Kedden ismétlő vetítésen néztem meg a fesztivál talán legkülönlegesebb filmjét (ugyancsak irodalmi adaptáció), a rendszerrel való nem teljesen baráti kapcsolata miatt Oroszországba „zárt” Kirill Szerbrenyikov legújabb művét. A *Petrov náthája* nagy formátumú kaleidoszkóp a posztsovjet Oroszország individuális és kollektív élményeiről, amelyben a kamera a legnagyobb természetességgel jár át különböző idősíkok, egyéni perspektívák, valamint emlékek és fantáziaképek között. A konstrukció jelentős része természetesen itt is a regényből, Alekszej Szalnyikov munkájából származik, azonban oly mértékben zsigerien intenzív a filmes jelenlét minden aspektusa (szereplők, tárgyak, fények, hangok) egyes jelenettöredékekben, amit nagyon ritkán láthatunk mozgóképen. Nem csak a film szereplői influenzások, hanem mi magunk is lázasnak érezzük magunkat, ahogy sokáig elveszítetten bolyongunk az egymáshoz homályosan kapcsolódó jelenetek kavalkádjában – annál nagyobb aztán a reveláció a végén, amikor a kirakós összeállni látszik egy bódult szilveszter reggelen egy fáradtan vánszorgó troli hátsó ülésén.

Felnőtt témájának megfelelően este tíz-kor kezdődött annak a filmnek a vetítése, amelyet hét végén majd nagyon váratlanul Arany Pálmával koronáz meg a zsűri – de mikor Julia Ducournau filmjének

vad tekintetű hősnője vonaglani kezd egy négykerekű autócsoda motorházán egy autókiállításon, erről még sejtésünk sincs. A *Titán* egy cronenbergi biohorror huszonegyedik századi, ironiával töltött verziója, amelyet nézve képesek vagyunk egyszerre felszisszenni a látott erőszak nyomán, majd néhány perc múlva nevetni a túlzásokon. Ducournau filmjének értéke a provokatív hangnemen túl a többirányú értelmezés megnyitása: a tárgyiasított női test áldozatjellegének kifordítása, a fémprotézist hordó hős kiborgjellege, a radikális másság beilleszkedése és az identitások fluiditása mind olyan kérdések, amelyeket árnyaltan tematizál ez a különös zsánerfilm.

A fesztivál első napjától nagyon vártam a szerdát, az Enyedi-film bemutatójának a napját, de ekkora csalódást ritkán éltem meg. A *feleségem története* az elrontott irodalmi adaptáció tankönyvi esete: úgy tud meglehetősen szövegű lenni, hogy szándékával ellentétben a könyv szellemiségét meg sem közelíti; a szöveg pedig úgy nyomja el a filmet, hogy még a saját erényei sem maradnak meg. A láthatóan bőven elegendő pénzből készülő, a húszas éveket nagystílusban megjelentető, nagyszabású produkció mintha nagyobb hangsúlyt helyezett volna a látvány gondos megkonstruálására, mint a regény szellemiségének átadására, vagy akár Enyedi szerzői kézjegyének az érvényesítésére. Sajnos a filmet nem itatja át Störr kapitány szenvedélye és szenvedése, a kettejük közti viszony intenzitása és feszültsége legfeljebb szövegben hangzik el, de se a képeken, se a színészekben nem történik meg (a színészválasztás talán a kudarc legfőbb oka), a történet ironikus címekekkel ellátott fejezetekre bontása pedig elveszi a belső történések súlyát és adélét. Így aztán a film sem a regény adaptációjaként, sem önállóan, attól eltekintve nem állja meg a helyét. Az igazán szomorú az, hogy az angolszász szaksajtó kegyetlenül lemészárolta a filmet, és bár a franciáknak jobban tetszett, az avítságot ők is érzékelték. Az az érzésem, a Füst Milán-regény olyan lehet a

szöveggel évtizedek óta kacérkodó Enyedi számára, mint az első szerelem, amelyet sokáig nehéz elfelejteni és felülírni, de aztán legtöbbször egy idő után rájövünk, hogy bármennyire intenzív volt a vonzalom, nem tudtuk volna együtt leélni az életet. A *feleségem történetét*, ha megfilmesítésére harminc évig nem került rá sor, el kellett volna engedni.

Borítékolni lehet, hogy ha Apichatpong Weerasethakul filmet forgat, Cannes-ban versenybe kerül – bár ebben az évben, mikor a thai rendező először lépett ki szülőhazájából, és Kolumbiában forgatott Tilda Swintonnal és Jeanne Balibarral, kételyek merültek fel bennem a sikert illetően. Mely kételyek aztán általában bizonyultak: kiderült ugyanis, hogy mikor nem az általa oly mélyen ismert helyi mítoszok partikuláris világába mélyed el, melyek számunkra kiismerhetetlenül távoliak, sokkal univerzálisabb és az „idegenek” számára megfoghatóbb tud lenni. A *Memoria* egy olyan kiforrott mozgóképes szobor – elnézést a képzavarrért – amely teljes mértékben használja ki a médium összes lehetséges kifejezőeszközét arra, hogy egy szavakban elmesélhetetlen, egyszerre nagyon személyes és mégis az egyedül túlmutatni képes folyamatot jelenítsen meg. A szobor-metaphora arra utal, hogy minden egyes rendkívül lassú jelenet annyira önmagában állóan erős, hogy az az érzésem, annak ellenére tovább folytatódik, hogy egy vágással továbbugrottunk róla. A mindig zseniális Tilda Swinton Bogotában dolgozó botanikust alakít, aki egy reggel nagy erejű, tompa puffanás belső hangjára ébred, mely aztán rendszeresen megismétlődik benne. Az egyébként valóban diagnosztizált betegség tünete Weerasethakul számára lehetőséget jelent egy olyan út bemutatására, amely során a váratlan sok által érintett és üzött egyén megpróbálja feltárni az öt más személyekkel, idősíkokkal, geológiai rétegekkel vagy éppen idegen lényekkel összekötő szálakat. Ennek a szítnak köszönhetően a meditativan lassú és statikus képek között a hang lesz a minket és a szereplőt irányító vezérfonal ebben az enigmatikus, hipnotikus élményt kínáló csodaszép filmben.

A reptéri dolgozók sztrájkja miatt a péntek reggeli mexikói filmet el kell engednem, mert a figyelmeztetés szerint a megszokottnál korábban ki kell érni – mely óvatosság a járat késése miatt végül fölöslegesnek bizonyul, a Münchenben azonban így csak futva elért csatlakozásnál elmarad a csomag. Az idei Cannes a mozi járvány utáni (közbeni?) diadalmas visszatérésének momentuma, a fesztiválvezetés makacsul görcsös akarásának eredménye és a mozi pótolhatatlansága melletti megdönthetetlen érv azoknak, akik a bezártság hónapjai alatt kezdték elfogadni a jó minőségű otthoni streamelést. Kérdés, hogy elég lesz-e mindez annak az egyre szűkebb rajongótáborral rendelkező filmművészetnek a megmentéséhez, ami csak a nagy vászon és a sötét mozi terem mágikus közegében tud létezni?

GYENGE ZSOLT

MÁTYUS MELINDA

Járványévad Temesváron

A temesvári színház 2020/2021-es évadába éppen annyi boldogság és szomorúság passzírozódott bele, amennyit elbírt az egyre soványabb testű magyar közönség.

És az utolsó félmondattal nem a társulatot dobálom – a járvány előtti évad műfajilag is a lehető legszerteágazóbb volt. Miközben tudom, a színháznak nem a néző feltétlen kiszolgálása a dolga, megfelelő arányban gyártani a vidám és szomorú játékokat.

De a szórványban a szokásosnál nehezebb az egyensúlyozás.

Az évad, mint ebben az időszakban az élet maga, kiszámíthatatlan volt és képernyős. Nem az ősztól nyárig tartó bemutatók, és rá a lenge nyár.

Temesváron a pandémia berobbanásától, vagyis Purcărete *Tragédiájának* első bemutatójától, a két héttel ezelőtt bemutatott *Semmi*ig tartó időszakot tekintem a legutóbbi évadnak. Itt is volt minden, hosszú vesztgár, beharangozott és lefűjt előadások és elégtétel, hogy maszkban és megfelelő testhőmérséklettel mégis behatolhatunk a megérdemelt kulturális tereinkbe.

Már azt gondoltam, a reflexeim is megváltoztak. Legyen élő színész, valamilyen szintér – és ez maga a boldogság. De mégsem. A néző soha nem változik. A néző élhal a jó előadásokért.

THEÁTRUM

1. Az ember tragédiája. Purcărete plusz Visky

Érdekesen alakult a temesvári *Tragédia* eddigi története. Március 3-án és 4-én a fejünk búbjáig belemerítkeztünk – és azonnal bezárták a színházat. A második nekifutásnál, októberben, ugyanígy. Aztán egy online Interferenciák Kolozsváron, és most végre egy igazi fesztivál is, augusztus elején. Gyulán.

Az előadás ránk hagyott kérdései és felvetései sokáig mozgatták a közönséget, és ezáltal a megemésztésre is bőven jutott idő. Purcărete gyönyörűséges képes színháza és Visky András kortárs és feszes *Tragédia*-szövege és teológiája együtt mozdult, beszélt és mozgott. Egy hatalmas tátongó sebet alkottak. Belőlünk.

2. Csak lazán!, Kedves Emőke

A sok fészis és honlapos hirdetés után, miszerint az éppen megnevezett periódusban az előadások elmaradnak, és megint, és újra, Kedves Emőke *Csak lazán!* című stúdiótermi produkciója felszabadító volt. Röviden mondom.

Kedves Emőke több figyelemre méltó előadást rendezett Temesváron, kiemelném a *Lavinát* és a *Micimackót*. Az a fajta rendező, aki prózai szövegek vagy egyszerűen nyugtalanító felvetések mentén

szereket elindulni. A kész drámákat (a kortársakat is!) mellőzi, ami nem baj, de ehhez bizony (jó) dramaturg kell(ene).

A cím provokatív: Szabó Magda *Mózes egy, huszonkettő* című regénye a kiindulópont. A regénycím tipikusan protestáns/református, és a regény maga egyfajta Ábrahám–Izsák-parafrazisként tekint önmagára. Miközben nem érinti az eredeti témát, ugyanis a bibliai Ábrahám/Izsák – nem generációs történet. Kedves Emőke javaslata: térjünk vissza az eredeti felvetéshez, az áldozathozatalhoz és ennek lehetséges következményeihez. Nem a regény szövege foglalkoztatja és nem önmagában a generációk feszültséges tere. Míg a regény, a *Mózes egy, huszonkettő* a fiataloké, az Izsákoké lett, az előadás szerintem inkább a szülőké. A színpadon beszorított helyzetek/állapotok fogalmazódnak meg. A színpadi bukducslásokban magunkra ismerünk, átvilágítódunk. Egy fiatal testvérpár furcsa helyzetbe csöppen, szabadulnának az otthonból, de nem jut eszükbe jobb, mint kinézni egy partiképes fiatalembert, és megtervezni egy „véletlen” gyermeket. Minden összejön, bár időközben szinte minden el is vész, például a magzat. A fiútestvér nyugatra disszidál, itthon gyermeke születik, és a fiatal anya szülésben meghal. A húga sajátjaként neveli fel. Mignem hazajön az apa, és minden borul.

Jó a színészi játék, finom az animáció és a díszlet, a rendezés is koherens, és érzékeny témákat jár körül. Néhány elem mégis megakasztja az élvezetet. A jelenetek között suta, légüres kapkodást érzékelünk, hiányzik a kötés. És nem az derül ki, hogy ez tudatos döntés volna.

Másik gyenge pont: a szöveg. A sok bonyodalom hiába repíti a nézőt, ha maga a szöveg körülményes, és ez olykor a jelenetek ritmusát is megakasztja.

A végső jelenet pedig minden eszközében agyonbeszél.

Mégis azzal zárom, hogy nagyokat vettem és bosszankodtam. Belemerültem az előadás feminin érzékenységébe.

3. Az ember, aki csak azt tudta mondani, amit olvasott, Adrian Sitaru

Nem részletezem, Karácsonyi Zsolt a *Helikonban* már írt az előadásról.

De az első pillanattól beleszerettem. Legyen ez egy vázlat vázlata.

Egy üvegdobozba zárt szobainstalláció, középpontban egy hatalmas asztallal, megakasztva beszélgetőkkel és mindez – megkettőzve, kivetítve is. Az installáció fölött egy második, egy vetített verzió is lebeg. A kettő ugyanaz és nagyon nem.

A vetítés a természetes színeket hozza, az üvegdobozos egy sárgás szépiát. Az előtünk mozgó, üveg alatti testek azt sugallják, mindaz, amit kapunk, már egy értelmezett nyelv és narratíva. És éppen a vetített forma tünteti fel valóságosnak önmagát, a lebegő vászon a hitetés nyelvét választja. Miközben átverés, mindig egy meghatározott kameraállásból láttat – valamit/valakit.

Innentől kezdve mindarra rákérdezzünk, fikció vagy valóság? A kettő egymásba ér (*Asztali beszélgetések*).

Teológiai és filozófiai kérdések röpködnek, sajátos utcai nyelven. Például: szabad akarát. A fölöttünk lebegő vetített valóság beindít bennünket, nézőket is, példá-

Jelenet a *Csak lazán!* című előadásból

ul látjuk: az életnek legalább két olvasata létezik.

A finishez közeledve a színészek kilépnek a szerepekből, oda-vissza közlekednek, és mi alaposan elbizonytalanodunk. Ha ők kihátrálhatnak, talán mi is?

Kár, hogy az utolsó húsz percben a túltöltött ironia szétcsapja az előadást.

4. Semmi, Balázs Attila

Az azonos című (ifjúsági?) regény nagyot futott (Janne Teller: *Semmi*), első körben Dániában betiltották, és, ahogy ez lenni szokott, a tiltás hozzájárult a könyv bestsellerré válásához. A produkció fontos és rokonszenves gesztusa, hogy a nyolc, 2020-ban, frissen szerződötetett fiatal színészre szabja a darabot. A temesvári közönség előtti bemutatkozás pillanata volt ez, és felszabadultra sikerült. A szabadtér és nyolcuk közös nyelve sokat lendített a csetlős-botlós témán.

Az élet értelme? Van olyan?

Egy kamasz osztályközösség ennek jár utána, és eljut a beáldozós képzetig. Mindenkinek annyit ér az élet, amennyit beáldoz. És felmutatják Pierre-nek, mire jutottak, ugyanis ő indította el a lavinát, nihilista mondataival és teátrális kivonulásával: hetekre felköltözött egy fára. Innen sodródnak a fiatalok, a feláldozott rituális/liturgikus eszközöktől a mutatóujjig mindent (ki)kérnek. A legfontosabbat bele, a közösbe. Villámgyorsan eljutnak az üzlet világába, az áldozati oltárunk művészeti kiállításá alakul, tulajdonképpen kilóra kiárusítják mindannyiukat. A tragikus vég elkerülhetetlen, Pierre nihilizmusát társai megbüntetik.

Az előadás előtt nem olvastam a regényt, aztán szkeptikusan rákerestem. És milyen jó! Janne Teller az egyik kamaszlányon, Ágnesen keresztül egy naiv, koherens, hitteles nyelvet teremt, és egy feszült, mégis habókos atmoszférát.

Amit az előadás szövegébe nem sikerült átvinni. A deszkákon maga a(z erőltetett) sztori és a(z agyonbeszél) kérdésfelvetések maradnak, és ez néha kevés. A sztorihoz nem sikerült színházi nyelvet teremteni.

Ugyanakkor az előadás nagyszerű lehetőség a város fiataljai számára, egy jó pszichológus kíséretében. Egy szeretettel készített és lendülettel megérkezett darabot láttunk.

Nemcsak a nyolcfős friss színészcsapat mutatkozott be, az alkotópáros is, Balázs Attila és Orbán Enikő, rendezőként/dramaturgként.

Azt hiszem, az évad véget ért.

VR-szemüveggel a középkorban

Véletlenül megélt dolgok, amelyekre utólag úgy emlékezünk vissza, hogy szükségszerűen következtek be. A gondolat nemcsak Bene Zoltán *Isten, ítélet* című regényének hőseire vonatkozik, hanem saját életeseményeink jó részére is – de ezt mindenki magában kell megvizsgálnia, ha van erre kedve, érkezőse. A kötet címe azonban ebben az olvasatban nem véletlen, és éppen ezt a vívódó kettősséget hivatott közvetíteni: mi az, amit Isten rendelt el vagy mások, és mi az, amit én magam döntöttem s cselekedtem meg a saját gondolatom szerint? A regény főhőse, Szórád Lőrinc mindvégig azon tételődik, sorsának mely részét alakította ő, és melyet mások, előre megírt forgatókönyvek szerint, melyek azok a tettek, cselekedetek, amelyekkel megmagyarázhatná magának és másnak is, mi végre született a világra és miért élt? Ám lélektanozásra túl sok nyugalmas idő nem jutott történetünk idején.

A regény *dicső*, de úgyszintén *vérzivataros* századába kalauzol a magyar és európai történelemnek, tételesen a 14. századba, amikor a magyarok erős birodalma felett I. Károly, azaz Caroberto Anjou-házi magyar király regnált. Azaz uralkodott volna, de uralkodni nem olyan könnyű, főként, ha a királyt sokáig idegen elemként kezeli a nép, a befolyásos gazdag urak, és ha az elődök jócskán herdáltak vagyonból és erőből, tekintélyből. Ahogy a regényben is elhangzik, a királynak (hiába nevelkedett Nápolyban és csörgedezett ereiben nápolyi vér az Árpád-háziakéval keveredve) előbb magyarrá kellett lennie, és aztán válhatott a magyarok királyává, akit aztán elfogad és cselekedeteiben támogat a nép. Olyan időkben járunk Szórád Lőrinc oldalán, amikor a magyarokat félték, egyszersmind faragatlan barbárnak tekintették Európa művelt népei, akik városaikban javarészt az utcára ürítették az éjjeliedény tartalmát.

kritika

Az *Isten, ítélet* többféle műfaji dobozba is beleillene, s bár nem szeretek dobozolni, sőt, különösebben a műfajokat sem, mégis *elmondom*, hogy ezt a történetet olvashatjuk krónikaként, korabeli útikalauzként, történelmi vagy családregényként, történelmi krimiként, sőt, lélektani regényként is, bár ez utóbbihoz alkalmaznunk kellene egy kis erőszakot – igaz, van belőle bőven a sztoriban. És nem a történet kedvéért! Életünket ma bonyolultnak, rohanósnak, külső erőszakos behatásoktól terhes létnek fogjuk fel időnként – ám szinte elképzelhetetlen az, hogyan teltek elődeink napjai a 14. századi Magyar Királyságban és Európában, mondjuk Itália földjén, ahol, tegyük fel „diplomáciai feladatokat teljesítették” – és örülhettek, ha esténként ugyanarra a szállásra térhettek meg, ahonnan reggel elindultak, továbbra is épen és szabad emberként.

A kötet legnagyobb erőssége a lehető legrealistább ábrázolása a korabeli viszonyoknak, beleértve ebbe annak minden ága-bogát. Romantikus cicomák és szépítőszerek, mellébeszélések

nélkül ír Bene Zoltán arról, milyen is volt az a középkori ország, amelynek a nevéől még a pápa is összerézett, és amely ország a legbonyolultabb intrikák, dinasztikus összefonódások és ádáz hatalmi harcok színtere volt. Milyen volt? A szerző nyilvánvalóan hosszas és alapos kutatást végzett arról, hogy eleink hogyan és miként éltek, mit ettek és ittak, milyen erkölcsök és „filozófiák” mentén cselekedtek, milyen törvényekhez igazodtak, nagyjából mit képzeltek a világról tanult és tanulatlan népek, hogyan szaglottak, szerettek, utaztak, hová jutottak. Az említett századról szóló bonyolult, de időnként mégis száraz és unalmas történelemlecke helyét gond nélkül átvehetné az *Isten, ítélet* – és ha már a prózáiróban nem bízna teljes mértékben az olvasó, úgy dr. Szabó Pál történész is átnézte a kötetet.

A Szórád nemzetség Szeged városának környékén birtokol földet, megerősödésük Aba Sámuel uralkodásának idején kezdődik, miután a király Mihály nevű szolgájával és kíséretével éppen arrafelé jár, és megtetszik neki Varkocs leánya Réka, akit utóbb Mihály nevű szolgájának ajándékoz a birtokkal együtt. Így indul a Szórádok története a 11. században.

Szórád Lőrinc, a történet első számú főhőse Károly Róbert Anjou-házi magyar király uralkodásának első éveiben születik, és sorsa, no meg a véletlenek örökre a királyhoz és a királyi családhoz kötik – gyermekkorában persze erről mit sem tud, a korabeli viszonyok között nevelkedik, apja egyetlen fiaként. Szabad kunok és házi tanítója, Novák mester, valamint apja bölcsességei alapozzák meg a nem túl megnyerő külsejű Lőrinc tudását, akit később a budai domonkosrendi atyák oktatnak, talán a királyi ajánlólevél, talán a gyermek eszessége miatt – hogy miből mennyi nyomott többet a latban, azt maga Szórád Lőrinc sem tudja pontosan, élete vége felé sem. A királyi ajánlólevél egy meghíúsított merénylet eredményeként kerül Lőrinc kezébe, és egyben kiszabja azt is, merre indulhatna: az ifjú megmenti az uralkodót, de látja őt gyenge pillanatában, és ez egy alattvaló számára egyáltalán nem előny. Ám elég ahhoz, hogy kinyissa a tudás, a tudományok kapuit, Szórád Lőrinc pedig meghozza azt a döntést, amely még talán sajátja: nem lesz barát vagy pap, hanem tanulni kíván, ez utóbbiból pedig bőségesen kijut nemcsak a páduai egyetem, ahol nyolc évig studióz, hanem a nápolyi udvar intrikáktól terhes környezetében, úttalan utakon, idegen portákon, idegen városokban.

Esta, a csodálatos illatú és szépségű veleneci kurtizán a történet másik főhőse és valamiképpen ellenpólusának is tekinthető. Esta szép és okos, szerencsés és viszonylagos kényelemben, jólétben él – bár Lőrinchez hasonlóan neki is ritkán nyílik alkalma önként határozni saját sorsáról, melyet már anyja is eleve megírtnak tekint, és aszerint egyengeti lánya életét. Esta és Lőrinc találkozásai éteriek, legtöbbször nem evilágiak, bár ahogyan haladunk előre a történetben, amely egyre inkább valódi kémtörténetté, ha úgy tetszik, krimivé lesz, megtörténnek a valós szembenézések is, és kiderül, életünk fonala olyanokéval van összeköt-

Bene Zoltán

Isten, ítélet

KORTÁRS PRÓZA

ve, akikről sokáig sejtelmünk sincs, sőt, a szá- lak olyan emberek kezében futnak össze, akiket ritkán vagy soha nem látunk. A kérdés mindvégig ez: beletörődünk sorsunkba, vagy dacolunk ellene?

Nem Esta személye és sztorija az egyetlen szerelmes-erotikus szál ebben a regényben, de kétségkívül ez a legjobban kidolgozott, s talán nem véletlenül, mert a hősök ide-oda hanyódo, csapongó sorsával ellentétben a szerző igen biztos kézzel szövi egybe olaszok, nápolyiak, calabriaiak, rómaiak, böszörmények és besenyők, kunok és németek, magyarok történeteit. Remek vallásfilozófiai vagy költészettel kapcsolatos eszmefuttatásokat olvashatunk, amelyeket Szórád Lőrinc és barátai, ellenségei folytatnak az akkor ismert világról, Istentől, az ő nagyságáról, és a hitről, hitelenségről, igazságos és gonosz királyokról, a jövőről, amely olyan kétséges, mint az, hogy valóban bekövetkezik-e a világvége a Teremtés hétezeredik esztendejében, vagy az még odébb van, és különben sem lesz olyan rossz, mint ahogyan sokan félik s rettegik pillanatát.

Remek szellemi utazás az *Isten, ítélet!* Olyan, mintha VR-szemüveget tennénk, sőt, valami annál komplikáltabb szerkezetet húznánk a fejünkre, amely lehetővé teszi, hogy érezzük a 14. századi budai, nápolyi, páduai, római utcák szagát, az emberek és állatok kipárolgásait, a karcos vagy vizezett borok ízét, a vadhúsokét, énekesmadarakét, a mártásokét, hallanánk a népek hangját, idegenek tetsző s néhol mégis ismerős beszédjüket, nótázásukat és káromkodásukat, szerelmük és üzekedésük neszeit, lovak patáinak zaját, fegyverkovácsok és aranyművesek műhelyszagát, a csaták fülsiketítő és gyomrot megrengető lármaját, a füstökét, étel- illatát, és átélhetnénk minden rémséget és borzadályt, a fekete halál örületét, a fájdalomét, és kénytelenek lennénk látni mások megkínzását, bőrének lenyúzását. Olyan, mintha VR-szemüveget viselnénk, és mégis saját képzeletünk és az író biztos keze vezet végig ezen a középkori történeten, mely mégis ablakot nyit a mára, arra, hogy hol vagyunk ma, egyénként, magyarként, nápolyiként, kunként – választhat mindenki tetszése szerint.

Bene Zoltán: *Isten, ítélet*. Kortárs Kiadó, Budapest, 2020.

A párhuzamos világok a végtelenben találkoznak

Bene Zoltán: Sarki fény. Orpheusz, 2021.

Bene Zoltán: Mandola története. Irodalmi Jelen, 2021.

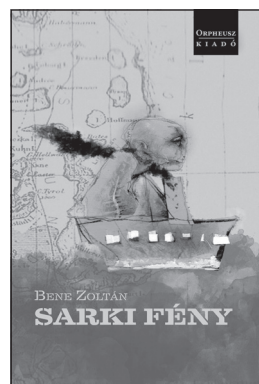
Bene Zoltán újabban megjelent műveinek mélyén ott húzódik valamiféle műfaji váz, de csak azért, hogy laza keretet adjon azoknak a – műfaji sémákba nehezen illeszthető – narratív rétegeknek, amelyekből felépül maga a történet. A többszámot az indokolja, hogy a Szegeden élő író az utóbbi év(ek)ben nem vesztegette az időt: a 2020-ban publikált *Isten, ítélet* után két könyve is napvilágot látott idén. Ezeket a könyveket, bár témájukban látványosan elég távol állnak egymástól, több motívum köti össze, amelyek egyfajta közös gondolati alapot rajzolnak meg. Némi képp leegyszerűsítve, Benét az ember és a történelem viszonya érdekli, akár a közel-, akár a távolabbi múlt perspektívájáról legyen szó, annak ellenére, hogy a *Sarki fény* és a *Mandola története* – szemben az említett *Isten, ítélettel* – a szó klasszikus értelmében semmiképp nem nevezhető történelmi regénynek. Sőt történelemről sem igen beszélhetünk – legfennebb történelmekről.

Gülszöveg

Meglehet, történelmietlen a „mi lett volna, ha...” kérdés felvetése, ám cseppet sem irodalmiatlan. A *Sarki fény* egy olyan alternatív történelemképet vázol fel, amely első ránézésre sokak vágyálmának beteljesedéseként értelmezhető: Gavriilo Princip hiába lövi le Ferenc Ferdinándot, a trónörökös felépül, a hadüzenet elmarad, az első világháború nem történik meg, közvetkezésképpen Trianon sem, az Osztrák–Magyar Monarchia nem bomlik fel,

sőt idővel – Lengyelország csatlakozásával – Közép-Európai Monarchiává bővül. Ennek az államalakulatnak a peremvidékén, a sarkkörhöz közeli Ferenc József-földön tengeti mindennapjait a kisregény főhőse, Szelevényi, mégpedig – lényegében – számúzótként. Témájában, társadalomrajzában, karakterábrázolásában Bene ukróniája Jókai fantasztikus írásainak legjobb pillanatait idézi, kiábrándult, mégis romantikus hőssel, titkos ügynöklistákkal, elárult szerelemmel – és középpontjában egy kínzó kérdéssel: lehet-e más a történelem? Ebben a fikatív világban a múltunk-jelenünk-jövünk lehet „alternatív”, de változtat-e ez lényegesen az ember, az individuum örök kondicionáltságán? Bene válasza nem túlzottan derűlátó, művéből a disztópiák kilátástalansága árad, a lehetséges világok közti átjárást pedig – egy önreflexív gesztussal – végül maga az irodalom teremti meg. Az egyik valóságban történő dolgok befolyásolják a másik valóság elemeit, bár a kölcsönhatások sorrendjét nehéz követni, kicsit a tyúk és a tojás dilemmájának mintájára – akár az időutazós sci-fikben. Az „időkapu” megnyitására azonban egy olyan eljárást használ a szerző, amely csökkenté kissé a mű élvezeti értékét: a *deus ex machina* típusú megoldások indokoltságát érdemes alaposabban aládúcolni.

„Időkapuk” nyílnak a *Mandola történetében* is, és bár egészen más díszletek között, de itt is előtűremkedik a „mi lett volna, ha...” kérdése. A műfaji kulcs itt a rejtély, az eltűnés, a felderítés, a – mondjuk így – történelmi keret pedig a rendszerváltás utáni évektől napjainkig ívelő időszak. A kilencvenes évek közepén eltűnt fiatal lány története formálisan krimiszzerű szerkezetre épül, de a nyomozás és maga a „detektív” főszereplő, P. karaktere – már csak érintettsége révén is, hiszen *Mandola* a szerelme volt – olyannyira szabálytalan és rácáfol minden klisére, hogy

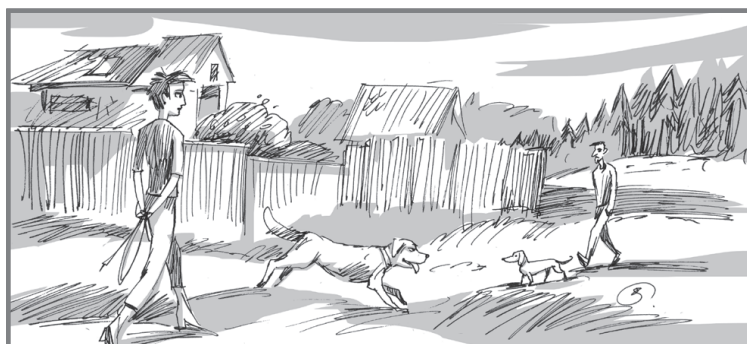

érezzük, a műfaji séma ürügy a társadalom- és lélekábrázoláshoz. A cím is félvezető kicsit, bár a végén valóban minden kiderül a lányról, és összeáll a nagykép, csak éppen nem leszünk boldogabbak tőle: ez a regény a folytonos keresésben-levés, az elveszett remények és illúziók könyve. És a kínzó önmarcangolás: „mi lett volna, ha” a dolgok másként történnek, mit tekinthetünk miénknak a saját és a másik életéből, hol forrnak össze és válnak szét ezek az életek, és létezik-e átjárás közöttük? A *Mandolát* két évtized múltán is – fel-fellobbanó megszállottsággal – kereső férfi úgy tévelyeg, akár az Ural-hegységbeli nemzeti parkban bolyongó turisták, akik ismerős tájon haladva, minden útmutatást követve mégis egy teljesen idegen vidékre jutnak, és mikor előkerülnek, kiderül, hogy nemcsak térbeli eltévedésük felettébb rejtélyes, hanem elveszünk az időben is: az eltűnésük óta eltelt „külső” idő nem egyezik saját időtapasztalatukkal.

Bene Zoltán vergődő, kereső hősei, éljenek bármely történelmi időben és világrendben, egymásba nyíló alternatív univerzumok, lehetséges életek kapuit keresik, a jóvátétel szándékával; és próbálkozásaik bármennyire is elvetéltnek tűnnek, felcsillan a remény, hogy – ha másként nem, a fikció révén – ezek a párhuzamos világok a végtelenben talán találkoznak egyszor.

PAPP ATTILA ZSOLT

Kutyavilág

Szöveg: Vincze Ferenc / Rajzoló: Csillag István

Egy kedves „kismesterre” emlékezve

Kazinbarcikának hívják ma, a 19. század elején azonban még Sajókazinc volt az a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei falucska, ahol az 1810-es évek végén Galambos Benjámint zenélni kezdett tanulni a papjától, a helybeli református lelképásztortól. Hat gyermek nyüzsgött a hűvös szobákban és az udvaron. Igen szerény körülmények között élt a lelkészi család, pedig Galambos Pál tiszteletesnek még egy hajdani dicsőbb időkre emlékeztető előneve is volt: Egressy. Benjámint a miskolci református gimnáziumba írtatták, majd – okulásra igen alkalmas, szorgalmas papfiúként – a sárospataki kollégiumban hallgatott teológiát, hogy előrkölje, ha eljön az ideje, apja palástját.

De nem így lett. Galambos Benjámint ma Egressy Béni néven ismerjük, korántsem kiemelkedő, számunkra mégis kedves zeneszerzőként.

A sárospataki lelkészé-tanulás megszakadt, mert Pál tiszteletes meghalt, az özvegy és a hátramaradt gyerekek pedig támasz nélkül maradtak. Béni ezért iskolamesterséget – vulgo: tanítói állást – vállalt Mezőcsáton, majd Szepsiben, Abaúj megyében lett segéd-tanító. Ekkoriban, 1833-ban egy alkalommal meglátogatta Egressy Gábort, a bátyját, aki a kassai szintársulat tagja volt. A vizit valóságos életfordulatot hozott: Béniből kardalnok (színpadi kórustag) lett, s 1834-ben már a kassai, majd a kolozsvári szintársulat kötelékében lépett színpadra. Egy évvel később a két Egressy-fivér a Budai Játékszíni Társaság tagja lett, '37-ben viszont – mert kicsoda fluktuáció volt akkor is! – az épp megnyílt Pesti Magyar Teátrumhoz, a későbbi Nemzeti Színházhoz szerződtek, ahol Béni a karéneklés mellett kisebb énekes és prózai szerepeket is játszott. De érezte, hogy sem a tudása, sem a gyakorlata nem elegendő. 1838-ban, mert milyen az

énektechnikára szomjazó magyar?, elgyalogolt Milánóig, ahol az énekleckéken felül a lombardiai stílusú színjátás mesterségét is tanulmányozta, nem mellékesen pedig tökéletesen megtanult olaszul. S még úti élmények lejegyzésére is tellett a türelméből. Ezeknek a Fiuméből, Triesztből, Velencéből, Padovából és persze Milánóból kelt leveleknek egy részét a korabeli magyar sajtó is közzétette.

Ívelten töretlennek tűnik ez a pályakép, ugye?, pedig Egressy sokáig csak hírből ismerte a „hangjegytant” s az elméletet, ezért itáliai hónapjai alatt igazán sok pótolnivalója volt. 1843-ban végre a pesti Nemzeti Színházban alkalmazták. A zeneszerzéssel azonban már 1840-től fogva kacérkodott, majd egyre bátrabban fogott bele kompozícióiba. Előtte még senki sem dallamosított meg Petőfi-verseket, és számos népies műdal szerzőjeként is egyre ismertebb lett a neve. A legnagyobb sikerét természetesen a *Szózat* című Vörösmarty-vers megzenésítésével aratta, amelyet 1843 májusában mutattak be a Nemzeti Színházban. Alkotói személyiségében a zene és az irodalmi szöveg iránti egyensúlyos érdeklődés mutatkozik meg. Bár elsősorban zeneszerzőként emlékezünk rá, a két nagyszerű Erkel-operának, a *Bánk bán*nak és a *Hunyadi Lászlónak* egyaránt ő volt a szöveggényvírója, s a *Szózat* dallama és harmóniai mellett a *Klapka-induló* is az ő zeneszerzőségét hirdeti, nem beszélve a mára alig ismert *Hymnus*-dallamról – amelyet természetesen az Erkel-féle melódia előzött meg az 1844-es nemzeti himnuszpályázaton. Az *Életrajzok* korabeli beszámolója szerint „több tekintetnél fogva jelesnek találtuk a’ 3. 6. és 13-ik számút. De kétségen túl legderekabb, legjelesebb ’s a’ többiekén kiválókig felülemelkedett a’ pályanyertes... A’ közönség ezt élénk tapsokkal ’s általános elégedettséggel fo-

gadá, ’s ismételtetni kíváná. Legvégül felbontván az illető jelíges levélkék, kitűnt ... hogy a’ pályanyertes Erkel Ferencz. A’ 3-ik számú mű szerzőjéül Egressy Béni, a’ 6-ik szerzőjéül Travnyik János bizonyult, ’s különösen e’ két név élénken megtapsoltatott a’ közönségtől, jeleül, hogy zeneszerzői pályán tett eddigi érdemeik általános méltánylást nyertek.”

Amplitúdó

A szabadságharc idején Egressy – akárcsak bátyja – beállt honvédek. 1849 februárjában lábba lótték, Egressy pedig a felépülés hetei alatt zsoldárokhöz írt zenét s orgonaátíratokat szerkesztett. Valószínűleg épp kegyes szövegekkel bíbelődött, amikor főhadnagy ki nevezése megérkezett. Komáromban Klapka György tábornok a II. hadtest zenekari főnökévé nevezte ki. Mi sem bizonyítja jobban Egressy Klapka-tiszteletét, mint a *Klapka-induló* néven ismert csatadal, a mindmáig egyik legnépszerűbb magyar katonai induló. A komáromi vár kapitulációja után Egressy menlevelet kapott, s visszatért a Nemzeti Színházhoz, ahol karigazgatóként működött tovább.

Pályája alkonyán megírta – és maga készítette zenei betétekkel látta el – a *Két Sobri* című népszínművét. A tüdőbaj, hát persze!, a 19. századi életek réme rajta is elhatalmasodott. 1850-ben Egressy átadta megőrzésre kéziratát a Nemzeti Múzeumnak, ahonnan ezek idővel az Országos Széchényi Könyvtárba kerültek. 1851. május 30-án még ott lehetett az általa fordított Verdi-opera, a *Miller Lujza* bemutatóján, de július 17-én – épp százhetven esztendeje – Pesten végleg abbahagyta a földi daljátékokat.

JAKABFFY TAMÁS

Ami elvész, és ami megmarad

(részletek az Erdélyi Művészeti Központ Egyesület által In memoriam Kántor Lajos címmel kiadott katalógus előszavából)

„Ezek a másodrendű dolgok. Nagyon bájos kakas. Na? Egy jól sikerült kakas” – hangzott el egy Nagy Albert-ről szóló beszélgetésen az életműért nem nagyon lelkesedő, azt „témafestészetnek” tekintő Bretter György szájából 1975-ben.¹ A filozófus korai halála miatt a disputa nem folytatódott, így Kántor Lajos már nem tudta meggyőzni vitapartnerét a művész kiemelkedő kvalitásáról. Saját életében viszont központi szerepet játszott a festmény, írásaiban fel-felbukkan, tényleges utazásai és szellemi kalandozásai közben gyakran visszatérő motívum, esztétikai támpont, amely lassanként egyéni mitológiájának részévé vált. „Festmények közül a mi Nagy Albertünk fehér kakasa nőtt hozzá hétköznapijaimhoz, hangzatosabban szólva: egész gondolkodás- és látásmódomhoz.”²

Egy magángyűjtemény esetében mindig felmerül az a kérdés, hogy egyfelől mennyiben láttatja a gyűjtő személyiségét, másfelől pedig, hogy az egymás mellé sodródott művek köréből vajon melyek bírnak művészettörténeti jelentőséggel vagy „csak” kultúrtörténeti, a tulajdonos ismertségéből fakadó forrásértékkel. Ahogy Csaplár Ferenc, a Kassák Múzeum egykori igazgatója fogalmazott: „Az íróink lakását ékesítő képzőművészeti gyűjtemények különlegessége abban rejlik, hogy darabjai legtöbbször emléktárgyak is: két ember közötti kapcsolat dokumentumaként tartják számon őket. Hatásuk titka a hozzájuk fűződő történetek, asszociációk gazdagságában rejlik.”³ Már első pillantásra is látszik, hogy egy erdélyi képzőművészeti tárlat tervezése nem mellőzheti a Kántor-anyagban való búvárkodást. Az asszociációs mező feltérképezéséhez, a képekhez és szobrokhoz, valamint a kárpitokhoz és kerámiákhoz csatolható történetek feltárásában leginkább Kántor Lajos írásai segítenek, hiszen az alkotókhöz baráti, olykor rokon szálak fűzték. Az egybegyűjtött cikkeket,

visszaemlékezéseket olvasgatva beleképzeltethetjük magunkat abba a fizikai és intellektuális környezetbe, ahol élt és munkálkodott.⁴ Ennek meghatározó összetevőjét a *Korunk* folyóirat és az 1973-tól beindított szerkesztőségi tárlatok sorozata jelentette.⁵

Artefaktum

Gyakran mondogatjuk, hogy a megírt művek és a létrehozott képzőművészeti alkotások maradandóak. Nem meggyőző vigasz azonban, ha belegendolunk: éppen a lelki és szellemi kohézió biztosító, az összefüggések láthatatlan hálóját megszövő ember hiányzik közülük. Még emlékszünk az Európa zsebkönyvek és a Modern könyvtár kiadványainak szűfolt polcai fölött a Kántor házaspár portréira, a szecessziós kályha közelében a Szabó Dezső- és Mórincz Zsigmond-domborművekre, az ajtóra rajszögezett Exodus lengyel színházi plakátra, fölötté pedig Paulovics László metafizikus csendéletére, amely jól érezte magát Ince Ferenc szürrealista képeinek társaságában. És persze a vendégeknél mindig pihenést kínáló kezevretre, a vörös, kalotaszegi írásos falvédőre, s a sokat emlegetett, álmokat őrző *Fehér kakasra* és a *Télre*.

SZÜCS GYÖRGY

Jegyzetek

- ¹ *Ki volt Nagy Albert?* (Kántor Lajos bevezetőjével). *Korunk*, 1980. 3. sz. 191.
- ² Kántor Lajos: *Megkérdeztek...* Jelenkor, 1987. 5. sz. 393. A Nagy Albert-kép került a *Kiemelés tőlem. Emlékkönyv Kántor Lajos hetvenedik születésnapjára* (Komp-Press Korunk, Kolozsvár, 2007) borítójára, illetve címadója Kántor *Fehér kakas, vörösbőr* (Komp-Press, Kolozsvár, 2016) című könyvének is.
- ³ Csaplár Ferenc: *Írók és műtárgyaik. In: 20. századi művészet kortárs Magyar írók gyűjteményéből. Kiállítási katalógus.* Kassák Múzeum, Budapest, 2001. 1.
- ⁴ Kántor Lajos: *Hazatérő képek Barcsaytól Vinczeffyig.* Komp-Press–Korunk, Kolozsvár, 2009.; Sümei György: *„A mű csak út, semmi más.” Kántor Lajos és a képzőművészetek.* Forrás, 2010. 5. sz. 102–103.
- ⁵ *Találkozások.* Korunk Galéria. Szerk.: Kántor Lajos. Kolozsvár, 1997.

Július 2-án, pénteken délután hét óra-kor Szilágyi Domokosra emlékezett az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, annak Ifjúsági Szervezete, valamint a Szatmárnémeti Kölcsey Kör. A megemlékezés helyszíne a Kolozsi Tibor Szilágyi Domokos-szobra volt.

Életének 76. évében, július 12-én elhunyt Jakab Márta szerkesztő, újságíró. 1946-ban született Szatmárnémetiben. Édesapja Jakab Antal (1914-2000) újságíró, közíró, bátyja K. Jakab Antal (1942-2007) irodalomkritikus, esszéíró. A csíkszeredai *Hargita* napilapnál kezdte pályáját, majd Bukarestben folytatta az *Előre* napilap belső munkatársaként, riportereként. Később a *Dolgozó Nő* belső munkatársa volt, majd a lap jogutódjának, a *Családi Tükör*nek a szerkesztője, főszerkesztője. A *Krónika* 1999-es megalapítása óta a lap munkatársa, olvasó-szerkesztője. 2002-től a Kriterion Könyvkiadó szerkesztője, több tucat könyvet gondozott, korrektúrázott, lektorált. Jakab Mártát július 16-án helyezték örök nyugalomra a Házsongárdi temetőben.

Július 13-án a Romániai Írók Szövetsége kolozsvári fiókjá kiosztotta az előző évben megjelent kötetek szerzőit elismerő irodalmi díjait. Tompa Gábor vehette át a Dsida Jenő-díjat *Van még könyvtár Amerikában?* című verseskötetért.

Július 14-én a Magyar PEN Club zenés felolvasó estét szervezett a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Felleptek: André Ferenc, Bán-Horváth Veronika, Bánkövi Dorottya, Bék Timur, Csornij Dávid, György Alida, Kopriva Nikolett, Marcsák Gergely, Nagy Lea, Regós Mátyás és Szabó Fanni. Az esemény házigazdája Turczi István volt.

Július 15. és 18. között zajlott a *Poesia e la Bistrița* című irodalmi fesztivál, amelyen több magyar szerző is fellépett (Horváth Benji, Kali Ágnes, Száva Csánád), ugyanakkor Spanyolországból, az

Amerikai Egyesült Államokból és a Moldovai Köztársaságból is érkeztek meghívottak.

Július 16. és 17. között öt kolozsvári szerző kötetét mutatta be a Transindex a Transz Ház udvarán: Balla Zsófiával Markó Béla, Selyem Zsuzsával Kulcsár Árpád, Szabó T. Annával Albert Antal Orsolya és Visky András, Tamás Gáspár Miklóssal Gyöngyösi Csilla és Horváth-Kovács Szilárd, Tompa Andreával pedig Vig Emese beszélgetett.

Július 23. és 25. között zajlott az 5. Látó-tábor a nyárádszentmártoni Lovasfogadóban.

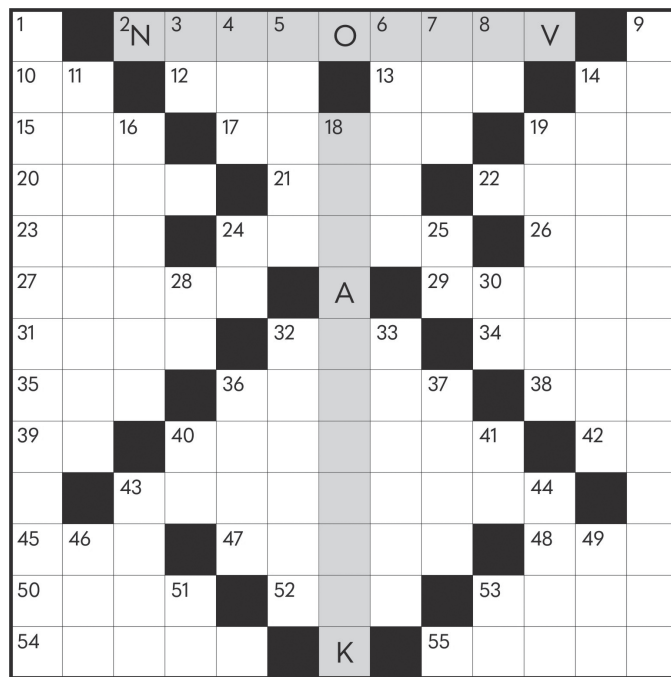
Július 29. és augusztus 1. között zajlott a gyergyói Egyfesztt összművészeti fesztivál. A fesztivál irodalmi rendezvényein felléptek többek közt: André Ferenc, Bőjte Csaba, Grecsó Krisztián, Hrutka Róbert, Kemenes Henriette, Kovács Levente, László Noémi, Márcuțiu-Rác Dóra, Németh Szabolcs Előd, Tamás Dénes és Varga Melinda.

Quasimodo

VÍZSZINTES: 2. Salvatore Quasimodo (1901–1968), olasz költő műve. 10. Az asztácium vegyjele. 12. Támad a kígyó. 13. Élősködőket pusztít. 14. Bútoripari alapanyag. 15. Nagy felhajtás. 17. Egykori, valahai. 19. Kerület, röviden. 20. Amely személyt. 21. Jármű hátsó része. 22. Benny ...; néhai angol komikus. 23. Dativus, röviden. 24. Remek, kitűnő. 26. ... Gardner; filmszínész. 27. Tolsztoj népe. 29. Dzsungel, őserdő. 31. A Nana írója (Émile). 32. Bölcsészettudományi Egyetem, röviden. 34. Idegesen mozog az arcizom. 35. Magasztos hangvétellű költemény. 36. Bételdiót termő palmafajta. 38. Svájc sportjele. 39. Móló fele! 40. Rákezdő (eső). 42. Alma-mag! 43. Az irodájába hívató. 45. Csapadék hideg időben. 47. Ősi palesztinai város. 48. -kod, -..., -kód. 50. Ábránd. 52. Genitivus, rövi-

den. 53. Plánum. 54. A brazilok által végleg meghódított focikupa. 55. Francia zeneszerző (Alfred Erik).

FÜGGŐLEGES: 1. Például a vércse vagy az ölyv. 3. Hagymaszelet! 4. Skót János! 5. Vicc, móka. 6. Pápai hármaskorona. 7. Orosz hármaskorona. 8. Igeképző. 9. Ragadozó ősszállat. 11. Parancs a lakatnyán. 14. Defilál. 16. Finn atléta (Ville). 18. Quasimodo versköte. 19. Könyv megjelentetése. 24. Pénzkeret! 25. Némán roví! 28. Súlyarány, röviden. 30. Az argon vegyjele. 32. „Beszél” a béka. 33. Község Antwerpen közelében. 36. Magyar ménestelepülés. 37. Francia mérnök, feltaláló (Clément). 40. Angol fiúnév. 41. Személyét. 43. Hegycsúcs. 44. Őt és társait. 46. Becézett Éliás. 49. Erika egyik beceneve. 51. Menetelő! 53. A tantál vegyjele.

A *Helikon* 2021/14-es lapszámában közölt *Lao-Ce gondolata* című rejtvény megfejtése: *az egész világ a birtokod.*

R. T.

TÁMOGATÓINK:

Alapító főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő: KARÁCSONYI ZSOLT vers, műfordítás
Főszerkesztő-helyettes: DEMETER ZSUZSA kritika, tanulmány

Főmunkatárs: EGYED EMESE, KIRÁLY LÁSZLÓ
Szerkesztőség: HORVÁTH BENJI: Pávilon 420, Artefaktum
 PAPP ATTILA ZSOLT: film, interjú
 MÁRTON EVELIN: próza

MÁRCUȚIU-RÁC DÓRA: honlap
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő
DEÁK JUDIT: szerkesztőségi titkár

Lapterv: ÁRKOSSY ISTVÁN; Számítógépes tördelés: FAZAKAS BOTOND;
 nyomtatja a Misztótfalusi Kis Miklós református sajtóközpont